

KEMI-TORNION AMMATTIKORKEAKOULU
SOSIAALI- JA TERVEYSALA

OPISKELIJOIDEN KOKEMUKSET ULKOMAILLA
SUORITETUISTA OHJATUISTA HARJOITTELUISTA
Portugalissa vaihdossa olleiden opiskelijoiden kokemukset

Opinnäytetyö

Maria Kauppila ja Hanna Ylönen

Hoitotyön koulutusohjelma
Sairaanhoitaja (AMK)

Kemi 2012

TIIVISTELMÄ

KEMI-TORNION AMMATTIKORKEAKOULU

Tekijä(t):	Maria Kauppila & Hanna Ylönen
Opinnäytetyön nimi:	Opiskelijoiden kokemukset ulkomailla suoritetuista ohjatuista harjoitteluista
Sivuja (+liitteitä):	47 sivua (+1 liite)
<p>Ohjatulla harjoittelulla on suuri merkitys sairaanhoitajan opiskelussa. Harjoittelussa opiskelija pääsee käytännössä toteuttamaan koulussa hankkimiaan taitoja ja tietoa hoitotyöstä. Vasta ohjatussa harjoittelussa opiskelija pääsee käyttämään opittua tietoa käytännössä, luomalla hoitosuhteen potilaaseen ja toteuttamalla hoitotyötä yhdessä sairaanhoitajaohjaajan kanssa. Opiskelijat voivat tehdä koulun kautta harjoitteluita myös ulkomailla ja osallistua opiskelijavaihtoon. Ohjattu harjoittelu ulkomailla antaa opiskelijalle hyvän tilaisuuden tutustua uuteen maahan ja kulttuuriin sekä saada kansainvälistä kokemusta oman alan opinnoista. Harjoittelun avulla kehitetään kielitaitoa ja ammatillista kehitystä sekä lisätään omaa ja harjoittelupaikan kansainvälisyyttä.</p> <p>Tutkimuksen tarkoitus oli kuvailla opiskelijoiden kokemuksia ulkomailla suoritetuista ohjatuista harjoitteluista. Tavoitteena on hyödyntää saatuja tuloksia Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun ohjatun harjoittelun suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioimisessa. Teoriaosassa käsitellään sairaanhoitajan opiskelua, ohjattua harjoittelua ja ammatillista kasvua sekä ulkomailla tapahtuvaa vaihtoa ja harjoittelua.</p> <p>Tämä opinnäytetyö on kuvaileva laadullinen tutkimus, jossa käytettiin haastattelutyypinä teemahaastattelua. Haastattelumme kohteena olivat ulkomailla opiskeluaikanaan harjoittelun tehneet kolme sairaanhoitajaa. Haastatteluiden analysoinnissa käytimme sisällön analyysia.</p> <p>Ulkomailla suoritettu ohjattu harjoittelu oli kokemuksena monipuolinen. Haastateltavat pääsivät näkemään täysin erilaisen kulttuurin kohtaamista hoitotyössä. Tutkimuksestamme ilmeni, että harjoittelun ohjaus oli Portugalissa monipuolisempaa, koska opiskelijoita ohjasivat harjoittelun aikana sekä opettajat että sairaanhoitajaohjaajat osastolla. Kaikilla haastateltavistamme ammatillinen kasvu kehittyi useiden eri tekijöiden vuoksi ulkomailla suoritettussa ohjatussa harjoittelussa.</p>	
Asiasanat: Ammatillinen kasvu, ohjattu harjoittelu ulkomailla, harjoittelujen ohjaus	

ABSTRACT

KEMI-TORNIO UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Author:	Hanna Ylönen & Maria Kauppila
The name of the thesis :	Students experiences of performed guided practice at abroad.
Pages (+abbendix):	47 pages (+1 abbendix)
<p>Guided practice has a big influence in the studies of a nurse. In the practice the student gets to use in practice the skills and knowledge of nursing that he/she has acquired in school. Not until the guided practice, a student gets to use the learnt knowledge in practice, by creating a treatment bond to the patient and by fulfilling the nursing with the nursery tutor. Students can do practices via school also abroad and participate in student exchange. Guided practice abroad gives the student a good opportunity to get to know a new country and culture and get international experience for the studies of his/her own business. With the help of the practice you improve your language skills and occupational development and improve your and your practice places internationality.</p> <p>The purpose of the research was to describe the experiences nursing students have gained through their guided practice abroad. The aim is to exploit results to develop planning, execution and evaluation in guided practice at Kemi-Tornio University of Applied Sciences. Theory parts concerns nursing studies, guided practice, professional growth and foreign exchange and guided practice.</p> <p>This thesis is descriptive qualitative research, where theme interview was used as a method to approach the topic. We interviewed nursing students who completed an guided practice abroad at a foreign hospital as a part of their studies. The interview analysis we use is content analysis.</p> <p>Guided practice abroad was diverse experience. Interviewees got to know totally different cultural knowledge in nursing. Our research revealed that guidance in Portugal was more diverse because students were guided by both teachers and nurses at the ward. Various different factors affected to interviewees professional growth.</p>	
<p>Keywords: Professional growth, guided practice abroad, supervision of guided practice.</p>	

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	2
ABSTRACT	3
1. JOHDANTO	5
2. OHJATUN HARJOITTELUN MERKITYS OPISKELIJAN AMMATILLISESSA KASVUSSA.....	8
3. EETTISET NÄKÖKULMAT HOITOTYÖSSÄ.....	13
4. OHJATTU HARJOITTELU ULKOMAILLA	15
5. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN.....	17
5.1 Tutkimuksen tarkoitus, tavoite ja tutkimustehtävät	17
5.2 Tutkimusaineiston hankinta- ja analysointimenetelmät	18
5.3 Tutkimuksen toteutus	19
6. TUTKIMUSTULOKSET	21
6.1 Taustatiedot	21
6.2 Minkälaista ohjausta sairaanhoitajaopiskelijat saivat ohjatuissa ulkomaan harjoitteluissa.....	24
6.3 Minkälainen ohjaus tuki opiskelijan tavoitteisiin pääsyä ohjatussa harjoittelussa.....	26
6.4 Mikä oli opettajan rooli ohjatussa harjoittelussa	28
7. JOHTOPÄÄTÖKSET	30
7.1 Harjoittelun ohjaus ohjatussa harjoitteluissa ulkomailla.....	30
7.2 Ohjauksen merkitys opiskelijan tavoitteiden tukemisessa	32
7.3 Opettajan rooli ulkomailla suoritetussa ohjatussa harjoittelussa.....	34
8. POHDINTA.....	36
8.1 Luotettavuuden arviointi ja eettinen pohdinta.....	36
8.2 Oppimiskokemukset.....	37
8.3 Hyödynnettävyys, kehittämissideat ja jatkotutkimusaiheet	41
9. LÄHTEET	43
10. KUVALÄHTEET	46
11. LIITTEET	47

1. JOHDANTO

Hoitotyön koulutusohjelmassa ohjattua harjoittelua on opiskelun aikana 75 opintopistettä. Tämä vastaa noin 50 harjoitteluviikkoa erilaisissa harjoittelupaikoissa. Näitä ovat perushoidon ohjattu harjoittelu, avoterveydenhuollon ohjattu harjoittelu, lasten tai naisten ja perheen ohjattu harjoittelu, terveystyöntekijä tai terveyskeskusvastaanotto, kirurgisen ohjattu harjoittelu, joka sisältää perioperatiivisen ohjatun harjoittelun, sisätautien ohjattu harjoittelu, ikääntyneiden ohjattu harjoittelu, psykiatrisen ohjattu harjoittelu sekä suuntaavien opintojen ohjatut harjoittelut. Harjoittelun tavoitteena on tukea opiskelijan ammatillista kasvua. Ohjattuun harjoitteluun sisältyvät tehtävät löytyvät ohjatun harjoittelun työkirjasta. Ohjatun harjoittelun työkirja sisältää yleistä ohjeistusta harjoitteluun sekä jokaiselle harjoittelujaksolle koulun asettamat tavoitteet. Lisäksi työkirjaan kerätään opiskelijan omat tavoitteet, itsearviointi ja harjoittelun ohjaajan tekemä arviointi. (Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun opiskelijoiden tietopankki, hakupäivä 27.8.2012; Ohjatun harjoittelun työkirja Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun sairaanhoitajaopiskelijoille, hakupäivä 27.8.2012).

Sairaanhoitajaopiskelijan ohjatun harjoittelun ammatillista kehitystä ja oppimista tukevat oman alan ammattilainen ja opettaja. Opettajan tulee seurata oman koulutusalan kehitystä ja tutustua opiskelijan harjoittelupaikkoihin. Oppimisilmasto ja ohjaussuhteet ovat merkittäviä tekijöitä opiskelijan ammatillisen identiteetin rakentumisessa. Ohjaussuhteet ovat haastavia ohjaajalle, koska hänen tulee keskittyä opiskelijan tavoitteisiin ja lähtökohtiin, sekä asiakkaan hoidon tai kuntoutuksen tavoitteisiin. Molempien tavoitteiden huomioiminen ohjauksessa on tärkeää, tämän vuoksi sekä opiskelijat että ohjaajat ovat huomanneet ohjaustilanteiden olevan todella haastavia. (Peltonen 2004, 102; Vänskä & Laitinen-Väänänen & Kettunen & Mäkelä 2011, 150 - 151).

Tutkimuksen tarkoitus on kuvailla opiskelijoiden kokemuksia ulkomailla suoritetuista ohjatuista harjoitteluista. Tavoitteena on hyödyntää saatuja tuloksia Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun ohjatun harjoittelun suunnittelussa, toteutuksessa ja arvioinnissa. Teoriaosassa käsitellään sairaanhoitajan opiskelua, ohjattua harjoittelua ja ammatillista kasvua sekä ulkomailla tapahtuvaa vaihtoa ja harjoittelua. Kuvailimme sairaanhoitajaopiskelijoiden ohjatun harjoittelun periaatteita sekä minkälaista on opiskelijan ammatillinen kasvu ja miten sitä tuetaan harjoitteluissa.

Tutkimuksen idean saimme omasta ulkomaanvaihdosta ja sieltä saaduista hyvistä ohjauskokemuksista. Olimme vaihdossa kolme kuukautta syksyllä 2011 Portugalissa Coimbran keskussairaalassa ja terveystieteiden keskuksessa. Siellä koimme hyviä käytäntöjä ja ohjausmenetelmiä, jotka tukivat harjoittelua ja oppimistamme.

Harjoittelussa korostuu opiskelijan oma vastuu opiskelustaan, tämä näkyy erityisesti opiskelijan omien tavoitteiden asettamisessa, toteuttamisessa ja itsearvioinnissa. Opettajan roolina on toimia opiskelijan ammatillisen kasvun tukijana, osallistua ohjauskeskusteluihin sekä pitää opiskelijoille infotilaisuus ennen ohjattua harjoittelua ja sen jälkeen loppuseminaarit. Työyksikön ohjaavan hoitajan tehtävänä on perehdyttää opiskelijaa yksikön toimintaan, tukea opiskelijan ammatillista kasvua sekä osallistua ohjauskeskusteluihin ja antaa kirjallinen palaute opiskelijalle. Ihmisten välinen ohjaussuhde ja sen kehittyminen ovat ohjauksen ydin. Opiskelijan, opettajan ja harjoittelun ohjaajan välisessä suhteessa on tärkeintä tukea opiskelijan oppimista niin, että opiskelija pääsisi hyvin sisälle ihmissuhdetyöhön ja hoitotyön maailmaan. Opiskelijaa motivoi hyvä ohjaussuhde, jossa opiskelijalla on tilaa pohdinnoille, erehtymiselle ja sen korjaamiselle sekä huumorille. Hyviin ohjauskokemuksiin vaikuttavat lisäksi hyvä työilmapiiri ja opiskelijoiden keskinäiset suhteet. Opiskelijan oppimista harjoittelussa kannustavat erityisesti potilaalta saatu positiivinen palaute sekä ystävien ja kotiväen osoittama kiinnostus harjoittelua kohtaan. (Oinonen 2000, 65; Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun opiskelijoiden tietopankki, hakupäivä 27.8.2012).

Sosiaali- ja terveysalan harjoittelun ohjaus on monimutkainen sosiaalinen prosessi, sillä oppimistilanteessa on opiskelijan lisäksi läsnä myös asiakas. Tällöin ohjaajalla on vastuullaan sekä asiakkaan hyvä hoito tai kuntoutus sekä opiskelijan ohjaus, lähtökohdat huomioiden. Haasteena onkin huomioida sekä opiskelijan että asiakkaan tarpeet samanaikaisesti. Harjoittelun ohjaajat voivat kokea tämän tilanteen hankalaksi ja saattavat kokevat, että heille asetetut vaatimukset ovat liian korkealla. Ohjaajat saattavat kokea, ettei heillä ole tarpeeksi valmiuksia toimia opiskelijan ohjaajina. Myös opiskelijat ovat kokeneet, ettei heidän harjoittelunsa ohjaaja ota aina huomioon heidän omien tavoitteiden toteutusta, eikä heidän opiskelunsa tasoa huomioida riittävästi. Aidot työtilanteet ovat opettavaisia ja mielenkiintoisia, ne ovat kuitenkin opiskelijalle myös haastavia tilanteita. Tällöin on erityisen tärkeää, ettei opiskelijaa jätetä tilanteissa yksin ja että hän saa tarpeeksi tukea ammatilliseen kasvuun. (Vänskä ym. 2011, 150 - 151).

2. OHJATUN HARJOITTELUN MERKITYS OPISKELIJAN AMMATILLISESSA KASVUSSA

Ohjatulla harjoittelulla on suuri merkitys sairaanhoitajan opiskelussa. Harjoittelussa opiskelija pääsee käytännössä toteuttamaan koulussa hankkimiaan taitoja ja tietoa hoitotyöstä. Koulussa opiskelijat saavat teoretietoa hoitotyöstä, sairauksista ja auttamismenetelmistä. Ohjatussa harjoittelussa opiskelija pääsee tutustumaan aitoihin hoitotilanteisiin ja harjoittelemaan kommunikaatiota potilaiden ja hoitohenkilökunnan kanssa. Onnistunut ohjattu harjoittelu tukee opiskelijan ammatillista kasvua. Harjoitteluja on sairaanhoitajan opintojen aikana 75 opintopisteen verran mikä vastaa noin kolmas-osaa opinnoista. Harjoittelujen myötä opiskelijalle alkaa kehittyä oma ammatti-identiteetti eli kuva siitä millainen sairaanhoitaja hän on. Harjoittelussa ohjaajien tehtävänä on tukea opiskelijan ammatillista kasvua ja identiteetin rakentumista. Harjoittelua ohjaavalla sairaanhoitajalla onkin varsin suuri rooli opiskelijan ammatillisen kehityksen kannalta. Stoltin (2011) tutkimuksessa opiskelijat kertoivat, että tärkeintä hoitotyössä ja ammatti-identiteetin kehityksessä on potilaan kohtaaminen ja vuorovaikutus opiskelijan ja ohjaajan välillä. Työyksiköissä ohjaaminen koetaan usein haasteelliseksi, koska ohjaajilta vaaditaan ammatillisen osaamisen lisäksi taitoa ohjata ja opettaa. Opettajan rooli jää harjoittelupaikoissa varsin vähäiseksi, sillä hän yleensä osallistuu vain arviointeihin. Tällöin opettajan tuki harjoittelun aikana jää lähinnä palautekeskusteluiden toteuttamiseen ja palautteen antamiseen. Palautteen avulla opiskelija pystyy kehittämään itseään. (Stolt 2011, 1 - 2, 38 - 40, hakupäivä 29.10.2012; Kalasniemi & Latvala & Pakarinen & Pasanen & Piitulainen & Tanskanen & Väistö 2012; Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun opiskelijan tietopankki, hakupäivä 27.8.2012).

Merkityksellisillä tapahtumilla on suuri vaikutus elämään ja oppimiseen. Suurin osa opituista asioista jää mieleen myönteisten tapahtumien myötä, mutta myös kielteisten kokemusten kautta voidaan oppia. Osa tapahtumista ja kokemuksista jää paremmin mieleen ja osa menee ohi lähes huomaamatta. Voimakkaampia kokemuksia ihminen pohtii syvällisemmin ja pitkään. Oppimiseen liittyvät tapahtumat vaativat syventymistä ja pinnistelyä. Oppimisen keskeisimpiä asioita onkin oman toiminnan pohtiminen sekä

asiaan syventyminen. Oppimisen aikana ollaan vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Ohjatun harjoittelun aikana opiskelija on vuorovaikutuksessa harjoittelupaikan työntekijöiden, potilaiden, muiden opiskelijoiden sekä opettajan kanssa. Oinosen (2000) tutkimuksen tuloksista kävi ilmi harjoittelupaikan ilmapiirin vaikutuksesta opiskelijan mielialaan ja oppimiseen. Myönteinen ilmapiiri harjoittelupaikalla tuki opiskelijan oppimista ja ammatillista kehitystä. Nimetyn sairaanhoitajaohjaajan lisäksi koko työyhteisön tulisi huomioida opiskelija ja hänen tavoitteensa. Opiskelijan tavoitteena on oppiminen, tämän vuoksi opiskelijalle tulisi antaa tilaa oppimiselle harjoittelun aikana. Hyvässä ohjaussuhteessa ohjaaja antaa neuvoja, opettaa käytännön työtä sekä antaa tilaa opiskelijan itsenäiselle päätöksenteolle. Opiskelijan oppimisen tärkeitä tekijöitä harjoittelujakson aikana ovat riittävä yhteistyö opiskelijan, ohjaajan sekä opettajan välillä. (Oinonen 2000, 66 - 67, 70: Janhonen & Vanhanen-Nuutinen 2005, 116 - 117).

Suurin tuki ja ohjaus opiskelijalle tulevat harjoittelua ohjaavalta sairaanhoitajalta. Ohjaajan tehtävänä on antaa opiskelijalle laadukasta ohjausta ja tukea opiskelijan ammatillista kasvua. Harjoittelupaikalla ja hyvällä ohjaamisella on valtava merkitys opiskelijan oppimiseen, kuten Stoltin (2011) tutkimuksessa todetaan. Hänen haastatteluissaan kävi ilmi, että opiskelijat saattoivat kohdata harjoitteluissa myös asiattonta ohjausta ja kokivat ohjaajien toiminnan joskus jopa kiusaamiseksi. Opiskelijat koettivat kuitenkin ottaa nämä negatiivisetkin ohjauskokemukset kasvattavina kokemuksina. Opiskelijat joilla oli hyviä ohjaussuhteita saivat harjoitteluista enemmän irti. He kokivat olevansa nimetyn ohjaajansa työpareja ja kertoivat miten tärkeä ohjaussuhde oli heille. Opiskelijan kokemukset vaikuttavat opiskelijan motivaatioon ja alalle hakeutumiseen. Opiskelijat saavat erilaista ohjausta eri harjoittelupaikoissa, koska ohjaavien sairaanhoitajien ohjausvalmiudet eroavat toisistaan, ja hoitajien ohjauskoulutusta järjestetään erilaisin tavoin. (Stolt 2011, 56 – 68, hakupäivä 29.10.2012; Kalasniemi ym. 2012).

Paloste (2000) kuvailee tutkimuksessaan opiskelijoiden kokemuksia Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun opetuksesta. Opiskelijat kokivat, että he olisivat tarvinneet enemmän ohjausta opettajalta teorian ja käytännön opiskeluun. Opetuksessa on lisääntynyt opiskelijoiden itseohjautuvuus, tähän opiskelijat olisivat kaivanneet

enemmän opettajan tukea. Opiskelijat kuvailivat useiden eri käytännön harjoittelupaikkojen olevan yksi parhaista tekijöistä koulun opintojen aikana. He kokivat saaneensa monipuolista tietoa tulevasta ammatistaan. Työharjoittelu oli tärkeää myös, koska se lisäsi merkittävästi koulussa opetun teorian tiedon ymmärtämistä. Oinosen (2000) tutkimuksesta kävi ilmi, että opiskelijat pitivät opettajaa harjoittelun aikana motivoijana ja rohkaisijana. Heistä oli tärkeää, että opettaja osallistui arviointiin. Jotkut opiskelijat olivat sitä mieltä, että opettajan läsnäoloa olisi tarvittu enemmän harjoittelun aikana. Opiskelijat kokivat ohjatut harjoittelut haastaviksi, mutta myös hyvin opettaviksi. Opiskelijat olivat ohjatussa harjoittelussa aktiivisia ja osallistuvia, he arvioivat itseään vastuullisiksi ja motivoituneiksi. Opiskelijat kokivat, että heidän vastuuntuntonsa ja itsenäinen päätöksentekonsa kehittyivät harjoittelupaikoissa. Lisäksi he oppivat sopeutumaan työyhteisöön. Toisaalta opiskelijat voivat kokea harjoittelussa oppimisen raskaammaksi ja stressaavammaksi. Opiskelijat ovat Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun mukaan itse vastuussa harjoitteluistaan. Ohjatussa harjoittelussa korostetaan opiskelijan itseohjautuvuutta, mikä näkyy itse asetettuina tavoitteina ja itsearviointina. Ohjattua harjoittelua ohjaavan opettajan tehtäviin kuuluu pitää opiskelijoille infotilaisuuksia ennen harjoittelua ja sen jälkeen sekä olla mukana arviointikeskusteluissa. Lisäksi opettajan tulisi tukea opiskelijan ammatillista kasvua harjoittelun aikana. (Paloste 2000, 121-133; Oinonen 2000, 65-68, 71, 74, 78, 80; Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun opiskelijan tietopankki, hakupäivä 27.8.2012).

Ohjatun harjoittelun tavoitteena on, että opiskelija saa kokonaisvaltaisen kuvan potilaan hoidosta. Tämä tukee itseohjautuvuutta ja opiskelijan vastuuta omasta oppimisestaan, hän määrittää itse tavoitteensa, määrää toimintaansa ja arvioi itseään. Opiskelija soveltaa koulussa oppimaansa teorian tietoa käytännön tilanteissa toimiessaan työryhmän yhtenä jäsenenä. Opiskelijoita tuetaan jo koulussa elinikäiseen oppimiseen, joka on osa Suomen koulutuspolitiikkaa. Luhtaniemen (2008) tutkimuksessa kävi ilmi, että oppimiseen vaikuttavia tekijöitä ohjaavassa harjoittelussa on paljon. Suurimmiksi tekijöiksi tutkimuksessa nousivat opiskelijan oma rooli, ohjaajan merkitys, potilaskontaktit, työyhteisön voimavarat ja oppimistilanteet. Nimetyn ohjaajan valinnalla on suuri merkitys opiskelijan onnistuneelle harjoittelun ohjaukselle. Opiskelija oppi eniten seuraamalla ja keskustelemalla ohjaajan sekä työyhteisön kanssa. Omalla pohdinnalla oli myös suuri rooli opiskelijan oppimisessa. (Paloste 2000, 36 - 37, 69; Luhtaniemi 2008, 40, 34).

Benner (1993) on käyttänyt kirjassaan Dreyfusin mallia kuvailemaan sairaanhoitajan kasvun kehitystä. Vaiheessa yksi eli noviisivaiheessa hoitotyön opiskelijat astuvat noviiseina uudelle kliiniselle alueelle. Heillä on opittua tietoa, mutta ei kokemusta tilanteista. Opiskelijat ovat perehtyneet mittaamaan ja seuraamaan potilaan eri vitaalielintoimintoja, kuten verenpainetta, pulssia, ruumiin painoa, ruumiinlämpöä, nesteen saantia ja erittämistä. Potilaan tilan mittaukset voidaan ottaa ja seurata myös ilman käytännön kokemusta. Vaiheessa kaksi edistyneet sairaanhoitaja-aloittelijat täyttävät vähimmäisvaatimukset suorituksista. Heille on kertynyt kokemuksia todellisista tilanteista, joissa he voivat havaita tilanteiden merkitykselliset toistuvat osatekijät itse tai ohjaajan opastuksella. Hoitoa vaativien tilanteiden tunnistaminen edellyttää aikaisempia kokemuksia todellisista tilanteista. Vaiheessa kolme kerrotaan sairaanhoitajan pätevyyden saavuttamisesta. Pätevyyden saavuttaminen edellyttää sen, että sairaanhoitaja oppii näkemään oman toimintansa tietoisten pitkäaikaisten tavoitteiden tai suunnitelmien valossa. Suunnitelma antaa pätevälle sairaanhoitajalle näkökulman työhön. Näkökulman perustana on ongelman tietoinen käsitteellinen ja analyttinen pohdinta. Vaiheessa neljä taitava sairaanhoitaja tarkastelee tilannetta kokonaisuutena ja hänen toimintaansa ohjaavat maksiimit. Benner kuvailee kirjassaan maksiimeita ammattitaitoisen sairaanhoitajan viitteellisiksi ohjeiksi, joista on hyötyä, jos sairaanhoitajalla on syvälinen kokonaiskuva tilanteesta. Vaiheessa viisi sairaanhoitaja on asiantuntija. Asiantuntevalla ja ammattitaitoisella sairaanhoitajalla on kertynyt paljon kokemuksia ja hänellä on intuitiivinen eli välitön ote tilanteisiin. Asiantunteva sairaanhoitaja keskittyy täsmälliseen ongelma-alueeseen pohtimatta eri ratkaisu- ja diagnoosivaihtoehtoja. Dreyfusin malli tukee sairaanhoitajan vaatimuksia. Sairanhoitaja on hoitotyön asiantuntija, jonka tehtävä yhteiskunnassa on potilaiden hoitaminen, terveyden edistäminen ja ylläpitäminen, sairauksien ehkäiseminen ja hoitaminen sekä kärsimysten lievittäminen kuolevan potilaan hoitotyössä. Sairanhoitaja pyrkii hoidollaan tukemaan potilasta omatoimisuuteen potilaan omia voimavarojaan käyttäen. Toimintaa ohjaavat eettiset periaatteet, hoitotyön arvot, säädökset ja ohjeet. (Benner 1993, 25, 33 - 34, 37, 38, 41; Suomen sairaanhoitajaliitto ry 2012, hakupäivä 24.5.2012)

Ammatillinen kasvu on prosessi, joka kehittyy ja muuttuu jatkuvasti. Hoitotyössä hoitaja tarvitsee kasvua ja kehittymistä vaativan piirteen, näin hoitaja voi ilmaista olevansa hoitotyön asiantuntija. Jokaisella on hoitotyössä mahdollisuus jatkuvaan ammatilliseen kehittämiseen eli asiantuntijuuden kasvuun. Pelkästään koulutus ja oppiminen eivät takaa menestystä työelämässä. Jokaisella työntekijällä sekä opiskelijalla on mahdollisuus valita toimintamallinsa, kehittymistavoitteensa sekä tiedonhankinnan kriteerinsä. Hoitotyö perustuu näyttöön ja sen lähtökohtiin. Näyttöön perustuva hoitotyö määritellään parhaan ajantasalla olevan tiedon arviointiin ja käyttöön hoitotyössä. Hoitotyön tietoa sovelletaan käytäntöön taitojen avulla. Tiedon ja taidon yhteensovittaminen ja käyttäminen näkyy päätöksenteossa, toiminnan toteutuksessa, tuloksessa ja arvioinnista. Opiskelunsa aikana opiskelija käy vuoropuhelua teorian ja käytännön välillä, näin hänen tieto- ja taitorakenteensa kehittyy. Taitojen oppiminen on opiskelijalle suurin haaste koulutuksen aikana. Näihin taitoihin kuuluvat itseohjautuvan oppimisen taidot, vuorovaikutustaidot, ongelmanratkaisutaidot ja oman oppimisen arvioiminen. Näitä taitoja opiskelija oppii parhaiten harjoittelussa, jossa ollaan vuorovaikutuksessa potilaiden tai asiakkaiden sekä hoitotyön ammattilaisten kanssa. Opiskelijan tieto lisääntyy sekä taidot kehittyvät vaiheittain ohjatussa harjoittelussa. Osa kehityksestä tapahtuu vasta valmistumisen jälkeen. Kehittymisen edellytyksiä ovat oma aktiivisuus ja motivaatio sekä oppimista ja kehittymistä tukeva työryhmä (Lauri 2003, 7; Janhonen ym. 2005, 16 - 17; Lauri 2006, 84, 86, 94).

3. EETTISET NÄKÖKULMAT HOITOTYÖSSÄ

Etiikka on oikean ja väärän käsityksiä tutkiva oppi. Etiikan lähikäsite on moraali. Moraalisia ongelmia ammatillisessa toiminnassa kutsutaan eettisiksi ongelmiksi. Kuinka ammattilaiset toimivat ja miten heidän tulisi toimia, ovat näkökulmia ammattieettiseen toimintaan. Ammattitaito on ammatillisen toiminnan perusta. Työyhteisössä yleinen moraalinen keskustelu, ja oman eettisen toiminnan arvioiminen kehittävät ajattelua eettisesti vaikeissa tilanteissa. Eettinen keskustelu kehittää oppijan kykyä perustella omia ratkaisujaan ja valintojaan itselleen, kollegoilleen ja potilailleen. Arvot ja etiikka liittyvät kiinteästi hoitotyöhön ja sairaanhoitajan ammattiin. Ihmisten keskinäinen huolenpito on hoitotyön ydin ja arvopohja. Hoitotyön eettisesti hyvään työhön sisältyvät pohdinta, asenteet, toiminta ja arviointi. Se perustuu kehittyneelle moraalille, vakaalle luonteelle, omaa itseään koskevalle tiedolle ja oman haavoittuvuuden ymmärtämiselle. (Juujärvi & Myyry & Pessa 2007,7,9,13; Sarvimäki & Stenbock-Hult 2009, 70,85,86; Vänskä ym, 2011, 10).

Hoitotyössä hoitajat toimivat potilaiden edustajina ja toisinaan myös puolestapuhujina, jos potilas ei jostain syystä itse kykene tai halua puolustaa omia oikeuksiaan. Hoitajien työn eettisyyteen kuuluu potilaiden oikeuksista kiinnipitäminen. Potilaan ohjauksessa hoitajan tulee miettiä eettisyyttä potilaan näkökulmasta. Hoitajien tulee kunnioittaa potilaan yksityisyyttä, hänen arvojaan ja vaalia tämän hyvinvointia. Hoitajien suhdetta potilaisiin kuvataankin monesti sanalla puolustaja tai edustaja. Potilaan oikeudet itsemääräämisoikeuteen, yksilöllisyyteen ja vapauteen ovat eettisiä kysymyksiä hoitotilanteisessa sekä ohjauksessa. Hoitaja pääsee työssään lähelle potilasta, jolloin hänen on helppo keskustella potilaan kanssa tämän toiveista, haluista ja valinnoista liittyen hoitotyöhön. Hoitajan tehtävä on kertoa potilaalle hänen oikeuksistaan ja huolehtia, että hoitotyössä potilasta kohdellaan eettisesti oikein. Eettisessä työskentelyssä vaaditaan hoitajaa pohtimaan omia arvojaan sekä työskentelyään ja etsimään ajantasaista tutkittua tietoa. Terveystieteiden ammattieettiset velvollisuuden annetun lain (559/1994) 15 pykälän 1 momentin mukaan terveyden ylläpitäminen ja edistäminen, sairauksien ehkäiseminen sekä sairaiden parantaminen ja heidän kärsimystensä lievittäminen ovat terveydenhuollon

ammattihenkilön ammattitoiminnan päämäärä. Terveysthuollon ammattihenkilön on sovellettava ja täydennettävä ammattitoiminnassaan yleisesti hyväksytyjä ja kokemusperäisiä perusteltuja menettelytapoja koulutuksensa mukaisesti. Terveysthuollon ammattihenkilön on otettava huomioon potilaalle koitua hyöty ja sen mahdolliset haitat omassa ammattitoiminnassaan. (Kynäs & Kääriäinen & Poskiparta & Johansson & Hirvonen & Renfors 2007, 154 - 155; Fry & Johnstone 2008, 39 - 41; Laki terveysthuollon ammattihenkilöistä 1994/559 15 §, hakupäivä 1.11.2012).

ICN:n (International Council of Nurses) mukaan hoitajan tehtäviin kuuluu edistää terveyttä, ehkäistä sairauksia, parantaa terveyttä ja lievittää kipua. Sairaanhoidajan etiikkaa koskeva teoreettinen tieto koskee ICN:n sääntöjen sisältöä. ICN:n mukaan sairaanhoidajan velvollisuudet koskevat hoitoa tarvitsevia ihmisiä sekä koko väestöä, kuitenkin sairaanhoidajan tulee miettiä itseään ja omaa kehitystään. Hyvällä sairaanhoidajalla on integroitunutta teoreettista tietoa etiikasta. Tämä tarkoittaa etiikkaa koskevaa teoreettista tietoa, eettistä tilannetietoa, eettistä toimintatietoa sekä henkilökohtaista eettistä tietoa. Eettinen tieto hoitajan työssä tarkoittaa, että hoitaja tietää mikä on hyvää ja oikein. Eettinen vahvuus sairaanhoidajan työssä on vastuunottaminen. NMC:n (The United Kingdom Nursing and Midwifery Council) ohjeistuksen mukaan laillistettu hoitaja, kätilö tai terveysthuoitaja on itse vastuussa hoitotyöstä. Tämä tarkoittaa, että hoitajan tulee itse vastata omista teoista ja laiminlyönneistä toisen ammattilaisen neuvoista tai ohjauksesta huolimatta. Sairaanhoidajaksi valmistuvan velvollisuus on työskennellä ammattietiikan mukaisesti. (The ICN Code of Ethics for Nurses 2006 , 1 - 3, hakupäivä 11.11.2012; Fry ym. 2008, 41 - 48; Sarvimäki ym. 2009, 90 - 91, 93, 99 – 100; Nursing and Midwifery Council 2010, hakupäivä 11.11.2012).

4. OHJATTU HARJOITTELU ULKOMAILLA

Opiskelijat voivat tehdä koulun kautta harjoitteluita myös ulkomailla ja osallistua opiskelijavaihtoon. Ohjattu harjoittelu ulkomailla antaa opiskelijalle hyvän tilaisuuden tutustua uuteen maahan ja kulttuuriin sekä saada kansainvälistä kokemusta oman alan opinnoista. Harjoittelun avulla kehitetään kielitaitoa ja ammatillista kehitystä sekä lisätä omaa ja harjoittelu paikan kansainvälisyyttä. Korkeakouluopiskelijat voivat hakea työharjoittelupaikkoja ulkomailta esimerkiksi oman oppilaitoksensa, CIMO:n, harjoitteluohjelmien tai kansainvälisten opiskelijajärjestöjen kautta. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun kriteerit vaihtoon pyrkiville ovat: opiskelija on suorittanut hyväksytysti vähintään ensimmäisen vuoden opinnot eli 60 opintopistettä, hänellä on riittävä kielitaito ja motivoituneisuus vaihto-opiskeluun. Ammattikorkeakoulu maksaa vaihtoon osallistuvalla opiskelijalla Erasmus-tukea 200€ kuukaudessa. Lisäksi opiskelija voi hakea matkatukea matkakulujen tukemiseen ja kelalta opintotukea vaihdon ajaksi. Erasmus-ohjelma on alkanut vuonna 1987, josta lähtien 1,5 miljoonaa opiskelijaa ovat lähteneet vaihtoon ja saaneet tähän liikkuvuusapurahaa. Lisäksi monet opettajat ovat hankkineet kokemuksia 31 eri maasta, jotka tällä hetkellä osallistuvat ohjelmaan. Erasmus-vaihto on ensimmäinen kokemus ulkomailla asumisesta noin 80 %:lle opiskelijoista. Opiskelijat kertovat itsenäistyneensä ja oppineensa ymmärtämään paremmin ja syvemmin vieraita kulttuureja. Mäntyharjun ja Siilin (2010) tutkimuksessa hoitohenkilökunta koki haastavana erilaisen kulttuurin ja käyttäytymistapojen kohtaamisen. Erilaisten uskontojen, tapojen ja normien tunteminen vaati asiaan paneutumista. Haastavana koettiin myös uusien toimintatapojen omaksuminen ja kommunikointitavan löytäminen, jos ei ollut yhteistä kieltä tai tulkkia. (Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun opiskelijoiden tietopankki, hakupäivä 30.10.2012; Koulutuksen ja kulttuurin PO, Erasmus 2008, hakupäivä 21.9.2012 Mäntyharju & Siili 2010, 39)

Erasmus-ohjelmalla on kaksi keskeistä piirrettä, Erasmus-opiskelijavaihto voi olla tärkeä etu työpaikkaa hakiessa. Nykyajan maailmassa työnantajat arvostavat opiskelua ulkomailla, sillä se parantaa viestintä- ja yhteistyötaitoja ja auttaa ymmärtämään muita kulttuureja. Lisäksi Erasmus tuo uusia näkökulmia ja parannuksia Euroopan korkeakoulutukseen. Erasmus-ohjelma on innoittanut yksinkertaistamaan Euroopan moninaisia korkeakoulutusjärjestelmiä ja joka käsittää tällä hetkellä 45 maata. (Koulutuksen ja kulttuurin PO, Erasmus 2008, hakupäivä 21.9.2012)

Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun kautta pääsee erasmus-ohjelman moniin kohdemaihin ja kouluihin. Portugalissa toimii Escola Superior de Enfermagem de Lisboa, Instituto Politécnico de Castelo Branco, Escola Superior de Enfermagem de Coimbra (ESEnC) ja Polytechnic Institute of Leiria. Coimbrassa toimiva sairaanhoitajien koulu Escola Superior de Enfermagem de Coimbra on Portugalin vanhin sairaanhoitajakoulu. Escola Superior de Enfermagem de Coimbra on toimielin, minkä päämääränä on olla tietämyksen eturintamassa ja parhaimpien käytäntöjen koulutuksessa. Koulu on monikulttuurinen koulu, johon tulee opiskelijoita useista Euroopan maista. Koulu on luonut yhteisiä käytäntöjä muiden yhteistyössä olevien maiden kanssa, jotta yhteistyö ja liikkuvuus sujuisi opiskelijoiden kannalta mahdollisimman hyvin. Mahdollisuus liikkuvuuteen muiden maiden kanssa on tärkeä kokemus omassa ammatillisessa tulevaisuudessa. Opiskelija saa tietää muista kulttuureista ja miten selviytyä muissa Euroopan maissa. Näin opiskelija voi oppia kunnioittamaan erilaisia mielipiteitä ja näkökulmia maailmasta ja tietenkin hoitotyöstä. (Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun opiskelijoiden tietopankki, hakupäivä 30.10.2012; Escola Superior de Enfermagem de Coimbra 2012, hakupäivä 30.10.2012.)

Escola Superior de Enfermagem de Coimbra on kansallisesti ja kansainvälisesti tunnustettu julkinen laitos sen perinteen, laadun ja innovaation vuoksi. Koulun toimintasuunnitelmana on liikkuvuuden kautta kehittää ja lujittaa kumppanuuksia ja hankkeita kansainvälisten terveys- ja koulutuslaitosten välillä, kuitenkin aina pyrkimyksenä kehittää terveyden, opetuksen ja hoitotyön tutkimusta. Koulu tukee

Erasmus-ohjelman päämäärää tukea eurooppalaisen korkeakoulutusalueen kehittymistä. (Escola Superior de Enfermagem de Coimbra 2012, hakupäivä 30.10.2012.)

5. TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

5.1 Tutkimuksen tarkoitus, tavoite ja tutkimustehtävät

Tutkimustehtävien asettaminen on tärkeä osa tutkimussuunnitelmaa, sillä hyvin asetetut kysymykset auttavat tutkimuksen teossa. Tutkimusongelma-sanalla sijasta voidaan käyttää sanaa tutkimustehtävä, kun tehdään kvalitatiivista tutkimusta. Laadullisessa tutkimuksessa tutkimustehtävä saattaa muuttua tutkielmaksi tehdessä. Kvalitatiivista tutkimusta sanotaan tulkitseväksi ja ymmärtäväksi. Asioita tutkitaan ihmisten kokemuksia ja todellisuutta tulkitsemalla ja ymmärtämällä. Tutkimuksessa yritetään ymmärtää ja selittää tutkittavien näkökulmasta ilmiöitä ja niiden välisiä suhteita. Kvalitatiivisessa tutkimuksessa onkin tavoitteena ymmärtää tutkimuskohdetta. Aineiston keruussa käytetään tällöin haastattelua, havainnointia ja dokumentteja. Tutkimustehtävien tulee olla selkeitä ja tarkkarajaisia. Tutkimukseen voidaan asettaa päätehtävä ja lisäksi täsmentäviä osatehtäviä. Tutkimuksen voi kuitenkin myös tehdä samaa tasoa olevilla tutkimustehtävillä. Tavallisimmin tutkimustehtävät esitetään kysymyksinä. (Paunonen & Vehviläinen- Julkunen 1997, 20; Hirsjärvi & Remes & Sajavaara 2009, 116 – 120, 170).

Tutkimuksen tarkoitus oli kuvailla opiskelijoiden kokemuksia ulkomailla suoritetuista ohjatuista harjoitteluista. Tavoitteena on hyödyntää saatuja tuloksia Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun ohjatun harjoittelun suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioimisessa. Tutkimustehtävämme ovat:

- 1) Minkälaista ohjausta sairaanhoitajaopiskelijat saivat ulkomailla suoritetussa ohjatuissa harjoitteluissa?

- 2) Minkälainen ohjaus tuki opiskelijaa ohjatussa harjoittelussa pääsemään tavoitteisiinsa?

- 3) Mikä oli opettajan rooli ohjatussa harjoittelussa?

5.2 Tutkimusaineiston hankinta- ja analysointimenetelmät

Tutkimusmenetelmänä on laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus. Keräsimme teemahaastattelulla kokemuspohjaista tietoa ulkomailla vaihdossa olleilta opiskelijoilta. Tutkimuksen tarkoitus oli kuvailla opiskelijoiden kokemuksia ulkomailla suoritetuista ohjatuista harjoitteluista. Tavoitteena oli hyödyntää saatuja tuloksia Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun ohjatun harjoittelun suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioimisessa.

Aineiston keruussa käytetään tiettyjä perusmenetelmiä, joita ovat haastattelu, havainnointi ja dokumenttien käyttö. Haastateltavaa valittaessa tärkeänä kriteerinä on haastateltavan omakohtainen kokemus tutkittavasta asiasta. Lisäksi ennen haastattelua tulee miettiä kuinka monta henkilöä aikoo haastatella, haastatteleeko useampaa kerralla vai yksittäin sekä minkälaisia ihmisiä tulisi haastatella. Teemahaastattelu on avoimen- ja lomakehaastattelun välimuoto. Teemahaastattelussa aihepiiri on jo tiedossa, mutta kysymysten tarkkaa muotoa ja järjestystä ei ole. Avoin haastattelu on vapaata haastattelua, jossa selvitetään haastateltavan ajatuksia ja mielipiteitä haastattelun aiheesta. (Vilka 2005, 114; Hirsjärvi ym. 2009, 196 - 197; Hirsjärvi & Hurme 2011, 60).

Sisällönanalyysi on perusanalyysimenetelmä, jota käytetään laadullisissa tutkimuksissa. Se on menettelytapa, jolla analysoidaan dokumentteja objektiivisesti ja järjestelmällisesti. Näitä dokumentteja voivat olla esimerkiksi kirjat, artikkelit, haastattelu, puhe ja keskustelu. Sisällönanalyysimenetelmällä on tavoitteena saada tutkittavasta ilmiöstä kuvaus yleistetyssä ja tiivistetyssä muodossa. (Hirsjärvi ym. 2009, 197 - 198; Tuomi & Sarajärvi 2009, 91,103.)

Haastattelun analysointiin käytimme sisällönanalyysia. Keskityimme analysoimaan opiskelijoiden haastattelujen tuloksia sairaanhoitajien opiskeluaikojen kokemuksista ulkomailla tapahtuneesta harjoittelusta. Aloitimme litteroimalla haastattelun nauhoitukset, jonka jälkeen analysoimme tuloksia haastattelukysymysten mukaan. Lopuksi keräsimme haastattelukysymysten tulokset ja keräsimme niistä pääkohdat tutkimustuloksiin.

5.3 Tutkimuksen toteutus

Opinnäytetyötä aloimme miettiä ollessamme ulkomaan ohjatussa harjoittelussa Portugalissa 2011. Idea vahvistui keskusteltuamme yhdessä Portugalissa saamastamme erilaisesta harjoittelun ohjauksesta.

Halusimme opinnäytetyössämme kuvailla minkälaisia kokemuksia muilla sairaanhoitajaopiskelijoilla on ulkomailla suoritetuissa ohjatuissa harjoitteluissa ja olisiko heillä kehitysideita Suomessa tapahtuvaan harjoittelun ohjaukseen. Haastattelumme suoritimme yksilöhaastatteluina ja ryhmähaastatteluina. Keräsimme tietoa opiskelijoiden kokemuksista ulkomailla tapahtuneesta ohjatusta harjoittelusta. Kohderyhmämme koostui kolmesta vastavalmistuneesta sairaanhoitajasta, jotka olivat opiskeluaikana ulkomailla ohjatussa harjoittelussa. Haasteltavilta pyysimme lupaa haastatteluun. Haastattelut nauhoitimme haastateltavan luvalla.

Aineistot keräsimme haastattelemalla kahta haastateltavaa samaan aikaan ja yhdellä yksilöhaastattelulla. Haastattelut toteutimme syksyllä 2012. Kahden haastattelussa kummankin kokemukset tulivat hyvin esille. Kaksi haastateltavista oli ollut vaihdossa samaan aikaan keväällä 2011 ja yksi haastateltavista syksyllä 2011. Haastattelun aikana toinen haastatteli ja toinen kirjasi samaan aikaan kun nauhoitimme. Kahden haastatteluun meni noin 1 tunti ja 30 minuuttia sekä yksilöhaastatteluun noin yksi tunti. Haastatteluihin varasimme rauhallisen paikan ja runsaasti aikaa haastatteluille. Annoimme haastateltaville kysymykset, kun kysyimme heiltä lupaa haastatteluun keväällä 2012 (liite 1). Näin heillä oli aikaa valmistautua ennen haastattelua kysymyksiin. Tutkimustulokset kirjasimme seuraavana päivänä litteroinnin ja kirjausten avulla. Haastattelut sujuivat suunnitelmallisesti ja saimme kerättyä useita erilaisia kokemuksia ulkomailla suoritetuista ohjatuista harjoitteluista sekä siellä saaduista kokemuksista. Haastattelemamme henkilöt osallistuivat kaikki Erasmus-vaihto-ohjelmaan, jonka mukaisesti he suorittivat kolmen kuukauden pituiset harjoittelujaksot ulkomailla.

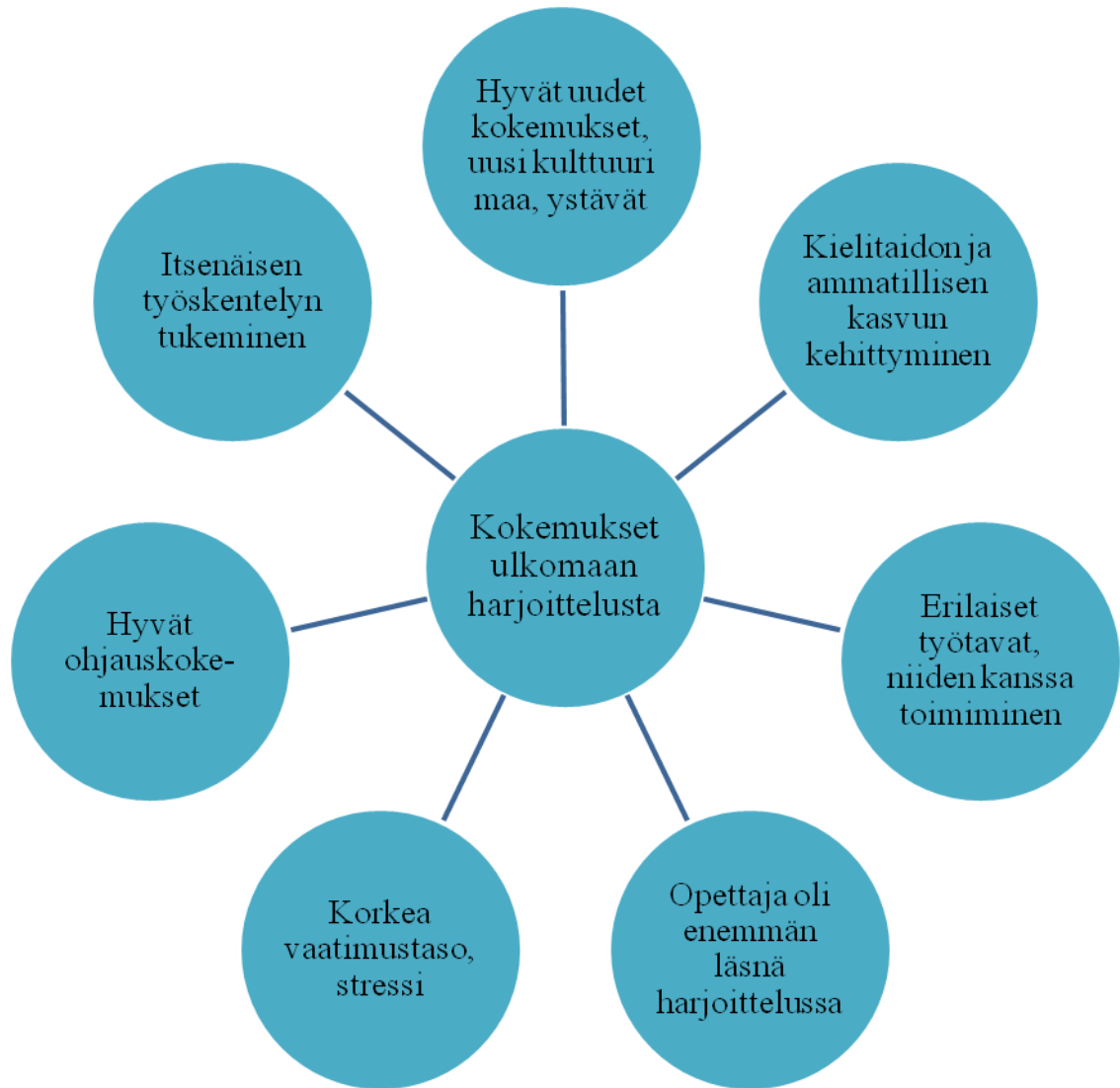
6. TUTKIMUSTULOKSET

6.1 Taustatiedot

Haastateltavat olivat kaikki suorittaneet harjoittelun Portugalin Coimbrassa. Siellä harjoittelupaikkoina olivat Centro Hospital dos Covões, jossa kaksi haastateltavaamme vietti koko kolmen kuukauden harjoittelun. Centro Hospital dos Covões on vanha keskussairaala, mikä on yksi Coimbran sairaaloista (kuva 1.) Toinen oli munuaisosastolla ja toinen urologisella osastolla, jossa oli myös yleiskirurgisia potilaita. Kolmas haastateltavamme henkilö teki kolmen kuukauden pituisen harjoittelun kahdessa eri paikassa. Toinen paikoista oli Centro Hospital dos Covões gastroenterologinen osasto, jossa hän oli kuusi viikkoa ja toiset kuusi viikkoa hän oli Centro de Saúde de Celasissa, joka oli terveyskeskusvastaanotto kaikenikäisille. Kaikkia ohjasivat oman koulun opettajat Suomesta, lisäksi heillä oli Portugalissa nimetyt opettajat, jotka ohjasivat harjoittelua. Ohjaajina toimivat myös omat nimetyt sairaanhoitajat, jotka opettivat ja ohjasivat käytännön työssä. Kokemuksia ulkomailla suoritettussa ohjatussa harjoittelussa oli paljon, keskeisimmät kokemukset ovat esitelty kaaviossa 1.

kuva 1: Centro Hospital dos Covõesin etupiha.

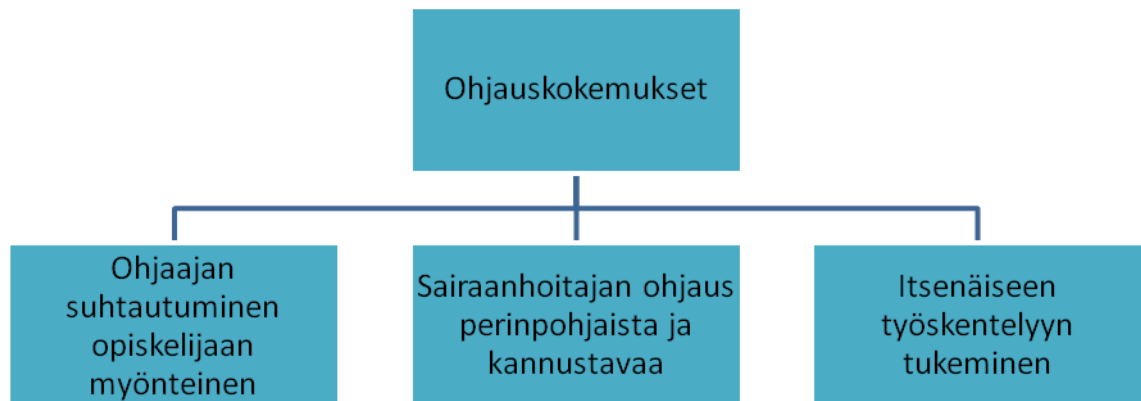
Kaavio 1: Haastateltavien kokemukset ulkomaan harjoittelusta.

Kaikki haastateltavat olivat sitä mieltä, että Erasmus-vaihto oli antoisa kokemus ja he suosittelisivat sitä ehdottomasti muille. Tällaisia kokemuksia ei heidän mukaansa muualta saa. Ulkomaille opiskelemaan lähtö kasvatti ja opetti, että on eri tapoja hoitaa asioita. He pääsivät tutustumaan uuteen maahan sen kulttuuriin ja ihmisiin. Haastateltavat kokivat saaneensa vietyä harjoittelupaikoilleen uutta tietoa ja taitoa. Myönteisenä kokemuksena oli englannin kielen sujuva käyttäminen sekä portugalin kielen oppiminen.

Haastavaa oli kaikille harjoittelupaikan löytäminen, erilaisen kulttuurin kohtaaminen ja lisäksi useat hoitajat eivätkä potilaat puhuneet englantia, joten toisten ymmärtäminen oli alussa hankalaa. Haastateltavien piti tehdä töitä, jotta pääsivät yhteisymmärrykseen asioista kielimuurin vuoksi. Haastetta toi myös Suomessa saadun teoretiedon tuonti Portugalin käytäntöön. Työtavoissa oli eroja ja varsinkin aseptisessä työskentelyssä. Kaikkien mielestä portugalilaisen kielen opettelu olisi ollut suotavaa ennen harjoitteluun menemistä.

” Omassa harjoittelupaikassa ainaki näytti sen, että suomalaiset on sisukkaita eikä anna periksi vaikka mikä ois. ”

6.2 Minkälaista ohjausta sairaanhoitajaopiskelijat saivat ohjatuissa ulkomaan harjoitteluissa

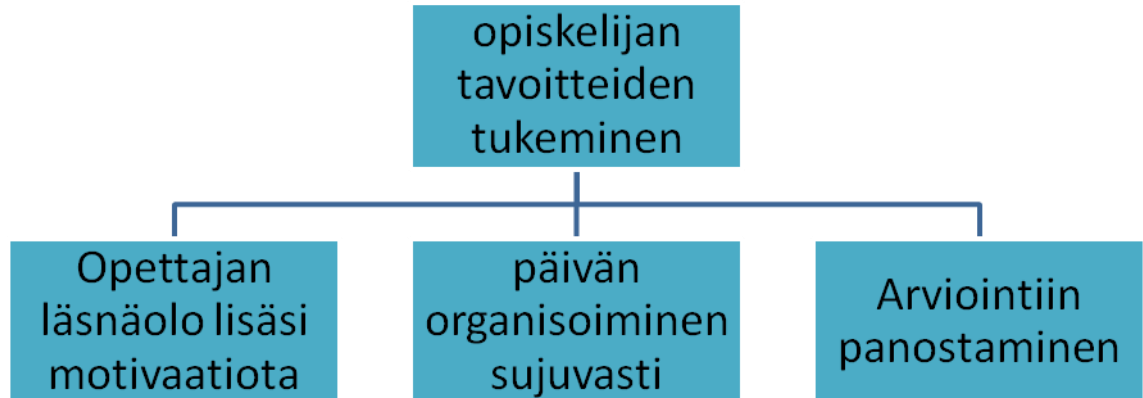
Kaavio 2: Opiskelijoiden ohjauskokemukset

Haastateltavat pohtivat harjoittelun ohjaajien eroja Suomessa ja ulkomailla. Yksi haastateltavistamme kertoi, miten suuren vaivan hänen ohjaava sairaanhoitaja oli nähnyt, jotta hän voisi ohjata Suomesta tulevaa sairaanhoitajaopiskelijaa. Hän oli ottanut selvää Suomesta ja Suomen tilanteesta sekä nähnyt vaivaa, jotta osaisi toimia opiskelijan kanssa. Opiskelijan ja ohjaajan välille syntyikin ystävyys, joka helpotti harjoittelun suorittamista. Heille kehittyi harjoittelun myötä oma kieli. Aluksi oli vaikea löytää niitä oikeita sanoja, mutta harjoittelun lopussa kuitenkin riitti pelkkä elekieli. Toinen haastateltavista kertoi, että ohjaaja näytti kädestä pitäen kaikki asiat ja jaksoi ohjata todella hyvin. Kaikkien kokemukset harjoittelun ohjaajista olivat hyvin positiivisia ja he kokivat, että ohjaajat antoivat heille paljon aikaansa (kaavio 2). He eivät kokeneet olevansa hoitajien tiellä, kuten yksi haastateltavistamme kertoi kokeneensa useasti Suomessa tehdyissä ohjatuissa harjoitteluissa. Kaikki kokivat Portugalissa sairaanhoitajaohjaajien ohjauksen olevan parempaa. Osaston muutkin hoitajat oman ohjaajan lisäksi ottivat opiskelijat paremmin huomioon kuin Suomen harjoitteluissa. Portugalilaiset ihmiset olivat haastateltavien mielestä paljon avoimempia ja ulospäinsuuntautuneempia.

``Hoitajat istu potilaan sängylle ja otti kädestä kiinni tai silitteli. Harvoin on Suomessa semmoista nähnyt, ei varmaan ikinä. Se oli varmaan sitä lähimmäisenrakkautta. Lähimmäisenrakkautta sen täytyi olla.``

Itsenäinen työskentely oli kaikkien mielestä alussa haastavaa. Myöhemmässä vaiheessa yhdellä haastateltavista oli jo omia potilaita, joita hän yhdessä oman ohjaajan kanssa hoiti. Oma ohjaaja kannusti itsenäiseen työskentelyyn, mutta ohjaaja valvoi opiskelijan työskentelyä. Ohjaaja antoi hänelle mahdollisuuden itsenäiseen hoitotyöhön sekä mahdollisuuden oivaltaa itse hoitotyön ongelmia ja ratkaisuja, eikä vain toimia ohjaajan määräysten mukaisesti (kaavio 2). Lisäksi opettaja valvoi opiskelijoiden oppimista sekä tavoitteita. Erilaista oli kaikkien haastateltavien mielestä portugalilaisten opiskelijoiden muistiinpanojen kirjaaminen omaan vihkoon päivän mittaan. Päivän mittaan opiskelijat kirjoittivat ylös teoritietoa ja opettaja tarkisti muistiinpanot päivän lopussa.

6.3 Minkälainen ohjaus tuki opiskelijan tavoitteisiin pääsyä ohjatussa harjoittelussa

Kaavio 3. Opiskelijoiden harjoittelun tavoitteiden tukeminen ulkomaan harjoittelussa.

Haastateltavien mielestä opettajan läsnäolo lisäsi opiskelijoiden motivaatiota (kaavio 3), koska opettaja antoi tavoitteita jokaiselle päivälle, joihin opiskelijat sitten pyrkivät. Opettaja oli koko ajan ajantasalla opiskelijan kehityksestä, jolloin arviointi oli myös rehellinen ja aito, koska opettajalla oli selkeä kuva opiskelijasta harjoittelupaikalla. Opiskelijat panostivat tuolloin enemmän oppimistehtäviin ja tilanteisiin, opettajan läsnäolon vuoksi. Opiskelijat hyötyivät opettajan läsnäolosta myös saamalla lisää teoretietoja ja vinkkejä hoitotilanteisiin. Opettaja kävi läpi teoria tietoa sekä apuvälineitä, joita voi hyödyntää hoidon arvioinnissa. Hän antoi oppimisvinkkejä, joista opiskelijat ottivat selvää ja oppivat niiden avulla uutta tietoa. Toisaalta opettajan läsnäolo lisäsi kahden opiskelijan mielestä painetta ja jännittyneisyyttä. Yhden opiskelijan mielestä opettajan läsnäolo selkeytti päivän kulkua ja toi eräänlaista turvaa niin kielellisesti kuin oppimisen kannalta (kaavio 3). Hän myös koki pääsevänsä paremmin tavoitteisiinsa kuin normaalisti Suomessa tehdyissä ohjatuissa harjoitteluissa.

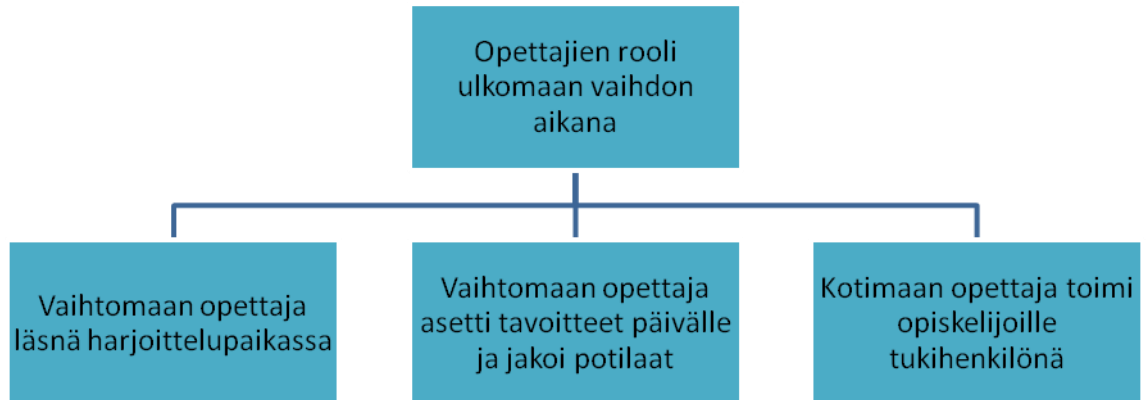
”Opettaja jakoi aamulla opiskelijoille oman potilaan, ja päivän aikana piti huolen että minulle jäi aikaa myös tiedon hankkimiseen. ”

Haastateltavat kertoivat vaatimustason olevan erilainen. Portugalissa opiskelijoilta vaadittiin enemmän teoreettisempaa tietoa, kun taas Suomessa meiltä vaaditaan enemmän käytännön osaamista. Viikonloppuna Portugalilaiset opiskelijat tekivät kirjallisia läksyjä ja tehtäviä. Vaihtomaan oppilaitoksen opettaja vaati myös kahdelta haastateltavaltamme tehtäviä. Portugalilaisilla opiskelijoilla oli kahden haastateltavan mielestä enemmän opiskelumotivaatiota, kuin mihin he ovat kotimaassaan tottuneet. Myönteisimpiä kokemuksia oli kaikilla haastateltavilla siitä, että he osasivat tuoda Suomessa opitun tiedon Portugalissa käytäntöön. Yksi haastateltavista toi voimakkaana esille, että hänen sairaanhoitajan ammatillinen kasvu kehittyi enemmän kuin Suomen harjoitteluissa.

Kaikki haastateltavat saivat hyvää palautetta niin opettajalta kuin ohjaajaltakin. He kertoivat arvioinnin olleen erilainen kuin Suomessa. Opettajat sekä ohjaajat tekivät arviointia koko harjoittelun ajan ja viimeisinä päivinä kokoontuivat yhdessä pohtimaan sekä kirjoittamaan arviointia. Koska opettaja oli harjoittelupaikalla koko harjoitteluajan, haastateltavat olivat sitä mieltä, että opettaja pystyi antamaan paremmin palautetta opiskelijasta (kaavio 3). Lisäksi kaikki kirjoittivat opettajalle itsearviointin. Yksi haastateltavista sanoi opettajan sekä ohjaajan perehtyneen arviointiin todella hyvin, eivätkä jättäneet arviointia puolitiehen. Toinen haastateltavista kertoi sairaanhoitajaohjaajien pystyneen paremmin kertomaan, miten opiskelijalla on mennyt harjoittelupaikalla ja miten hoitotyö on sujunut sekä miten on suhtautunut potilaisiin.

” Tosiaan opettaja ja hoitaja teki varmaan paripäivää sitä arviointia, ne otti sen ihan tosissaan. Mun piti kirjottaa se itsearviointi ja ne sen otti itellensä. Opettaja ja mun ohjaava sairaanhoitaja mietti pari päivää sitä ja pohdiskeli, ja sitten ne kirjotti semmosen hirviän pitkän arvioinnin. Ne ainaki perehty siihen asiaan hirviän hyvin, eivätkä jättäneet puolitiehen.”

6.4 Mikä oli opettajan rooli ohjatussa harjoittelussa

Kaavio 4. Vaihtomaan ja kotimaan opettajan rooli opiskelijoiden suorittamissa ulkomaan harjoitteluissa.

Haastateltavat kertoivat vaihtomaan koulun opettajalla olevan harjoittelupaikassa suuri rooli. Hän oli osastolla paikalla maanantaista torstaihin. Yhdellä opiskelijoista ei ollut perjantaisin lainkaan harjoittelua. Kaksi muuta opiskelijaa tekivät työviikon lisäksi viikonloppuja, jotta saivat Suomessa tuolloin vaaditun 37h/viikossa suoritettua. Haastateltavat kertoivat opettajan olleen selvästi läsnä harjoittelupaikassa. Hän oli seuraamassa ja ohjaamassa (kaavio 4), jolloin toimi yhtenä harjoittelun ohjaajana. Opettaja oli päivän koordinoija, joka jakoi omat potilaat opiskelijoille ja kertoi päivän tavoitteet ja kenen hoitajan kanssa opiskelijat sinä päivänä työskentelisivät. Hän lisäksi auttoi mahdollisissa teorian tehtävissä ja tarkasti ne.

”-Opettaja oli harjoittelupaikassa paikalla maanantaista torstaihin ja perjantaisin harjoittelussa ei oltu.”

”-Toiset oli toiset ei, toiset oli sitte lauantaisinkin.”

”-Mutta ylipäänsä se opettaja oli harjoittelupaikassa seuraamassa ja ohjaamassa ja neki oli tavallaan harjoittelun ohjaajia.”

”-Ja se oli tavallaan se päivän pomo se jako ne potilaat ja kerto mihin kukanenki menee ja mitä kukanenki tekkee. Autto niissä mahdollisissa teoriatehtävissä ja tarkasti läksyjä eli onko ne opittu eli ei.”

Kotimaan opettajan roolista haastateltavilla oli erilaisia kokemuksia (kaavio 4). Kahdelle opettaja soitti tietyn väliajoin ja kyseli, miten on harjoittelu mennyt. Kolmannelle opettaja oli ainoastaan yhteydessä sähköpostin välityksellä. Hän kirjoitti reflektoivaa päiväkirjaa opettajalle. Kahdelle haastateltavalle opettaja kannusti jatkamaan harjoittelua sekä ymmärsi haastateltavien koti-ikävä. Heillä oli turvallinen olo, koska Suomessa oli ihminen kenen puoleen kääntyä, jos oli jotain epäkohtia tai ongelmia.

Kielteisiä kokemuksia yhdellä haastateltavista oli vaihtomaan opettajan päällekyvyys. Hän oli sitä mieltä, että opettaja olisi voinut hieman höllätä sekä ymmärtää hänen haastateltavan tilannetta. Vieras kieli, erilainen kulttuuri sekä koti-ikävä toivat omanlaista haastetta harjoitteluun. Hän oli sitä mieltä, että hän ei pystynyt näyttämään harjoittelupaikassa opettajan läsnäollessa omia tunteitaan, koska se saattoi laskea harjoittelun pisteitä.

”Ajoittain siitä oli hyötyäkin, opettaja kävi läpi niitä kaikkia teoriajuttuja ja semmosia apuvälineitä, mitä voi siinä hoidon arvioinnissa käyttää. Jos ymmärsi mitä se tarkoitti suomeksi niin tottakai niistä otti selvää ja niitten avulla koitti itelle ottaa oppia. Joinaki hetkinä tuntui, että sitä vaan jännitti sen opettajan läsnäoloa ja ei pystynyt sitten keskittymään siihen.”

7. JOHTOPÄÄTÖKSET

Ulkomailla suoritettu ohjattu harjoittelu oli kokemuksena haastateltaville monipuolinen. Haastateltavat pääsivät näkemään täysin erilaisen kulttuurin kohtaamista hoitotyössä. Opiskelijat saivat viedä Suomessa saatuja tietoja ja taitoja Portugaliin ja saivat käyttää Portugalista saamiaan taitoja omassa sairaanhoitajan työssään. Portugalissa opiskelijat näkivät opettajilla erilaisia ohjaustyyliä. Opettajat olivat enemmän läsnä harjoittelupaikoissa.

Kaikki haastateltavamme suosittelisivat vaihtoon lähtemistä muille. Haastetta ulkomaanharjoitteluun toi yhteisen kielitaidon puute, paikkoihin löytäminen, uuden kulttuurin kohtaaminen sekä kulttuurierot ja suomalaisen teorian tuonti käytäntöön Portugalissa.

7.1 Harjoittelun ohjaus ohjatussa harjoitteluissa ulkomailla

Tässä tutkimuksessa ilmeni, että haastateltavilla oli niin hyviä kuin huonojakin kokemuksia ulkomailla suoritetusta ohjatusta harjoittelusta, päällimmäisiksi nousivat kuitenkin hyvät ohjauskokemukset. Hyviä kokemuksia olivat ohjauskokemukset, kaikki haastateltavat kuvailivat saamaansa ohjausta erinomaiseksi ja osa koki saamansa ohjauksen tukeneen heidän ammatillista kasvuaan paremmin. Sairaanhoitajaohjaajien myönteinen suhtautuminen opiskelijoihin sekä perinpohjainen ohjaus oli oppimista tukevaa. Portugalissa ohjaaja sekä opettaja kannustivat itsenäiseen työskentelyyn, opiskelija käytti omia ratkaisuvaihtoehtojaan valvotusti.

Luhtaniemen (2008) tutkimustulosten mukaan opiskelijan motivaatioon ja oppimiseen vaikuttaa suuresti se minkäläinen vuorovaikutus harjoittelupaikan työyhteisön ja opiskelijan välillä on. Jos opiskelija otetaan harjoittelupaikassa vastaan ystävällisesti ja avoimesti kokee hän olonsa turvalliseksi. On tärkeää, että opiskelija uskaltaa kysyä, erehtyä ja kokeilla uusia asioita harjoittelussa. Tätä tukee oppimiseen kannustava oppimisympäristö ja opiskelijan ohjaamisesta kiinnostunut ohjaaja. Ohjaajalla tulisi olla halua ohjata opiskelijaa, hänen tulisi olla empaattinen ja kannustava. Ohjauksessa on myös tärkeää, ettei opiskelijaan kohdistu epärealistisia odotuksia, ohjauksen tulee olla avointa ja jopa virheiden tekeminen tulee olla sallittua. (Luhtaniemi 2008, 35, 40,48).

Tutkimuksestamme ilmeni, että ohjaus oli Portugalissa monipuolisempaa, koska heitä ohjasivat harjoittelun aikana opettajat sekä sairaanhoitajaohjaajat. Suomessa ohjaajina toimivat harjoittelussa harjoittelun ohjaajat eli sairaanhoitajat ja opettajan rooli harjoitteluissa on aika vähäinen. Opettaja on yleensä mukana loppuarvioinnissa ja joskus myös väliarvioinnissa, jolloin hän keskustelee opiskelijan ja harjoittelun ohjaajan kanssa harjoittelun sujumisesta. Opiskelija ei kuitenkaan välttämättä näe opettajaa kertaakaan ohjatun harjoittelun aikana ja ohjauksena saattaa toimia yksi tai kaksi puhelinkeskustelua oppilaan kanssa, jossa opiskelijalla on mahdollisuus kertoa harjoittelun sujumisesta ja tavoitteistaan opettajalle. Opiskelija vie harjoitteluun mukanaan koulun vaatimat tavoitteet ja tekee lisäksi omat tavoitteet, joihin hän pyrkii pääsevänsä harjoittelussa. Usein harjoittelun ohjaajat ovat kokeneet Suomessa tarvitsevansa enemmän tukea opettajilta ohjaukseen ja tavoitteiden selventämiseen.

Oinosen (2000) tutkimuksessa toteutuneet ohjauskeskustelut olivat kiireisiä tai virallisia, ohjauskeskusteluita usein myös lyhennettiin tai luovuttiin kokonaan. Toteutuneisiin ohjauskeskusteluihin opiskelijat toivoivat lisää keskustelua ja ohjauskeskusteluita niin opiskelijaryhmän kuin opettajan kanssa toivottiin olevan enemmän säännöllisyyttä. Pelkästään loppuarvioinnin toteutuminen koettiin riittämättömäksi. Loppuarvioinnissa todettiin vain tapahtuneet asiat eikä se tukenut oppimista. Harjoittelussa koetut negatiiviset ohjauskokemukset haittaavat oppimista. Tutkimuksesta kävi ilmi, että hyvä opettaja paneutui opiskelijan oppimiseen, ongelmakohtiin ja antoi opiskelijan kokeilla eri ratkaisuvaihtoehtoja. (Oinonen 2000, 65, 70 - 71, 75).

7.2 Ohjauksen merkitys opiskelijan tavoitteiden tukemisessa

Tässä tutkimuksessa kävi ilmi, että ammatillisen kasvun kehittyminen johtui useista tekijöistä, kuten erilaisen kulttuurin kohtaaminen, vieraan kielen käyttäminen, non-verbaalinen viestintä, hyvät ja laadukkaat ohjaukokemukset, mitkä tukivat itsenäistä työskentelyä sekä luottamista itseensä. Kaikilla haastateltavilla ammatillinen kasvu kehittyi ulkomailla suoritettussa harjoittelussa. Heillä oli paljon erilaisia kokemuksia ulkomailla suoritetusta harjoittelusta. Suomesta matkustaminen erilaiseen maahan, missä on erilainen hoitokulttuuri sekä erilaiset olosuhteet koettelivat jokaista haastateltavaa. Harjoittelussa he kokivat välillä epätietoisuutta useiden eri tekijöiden takia ja sen sietäminen kasvatti heitä. Erilaisten hoitotapojen sekä erilaisten kulttuuristen tekijöiden vertaaminen toi heille lisää kokemusta, mitä he pystyivät tuomaan takaisin Suomeen. Lähimmäisenrakkaus näkyi haastateltavien mielestä paremmin Portugalissa, mutta taas esimerkiksi aseptinen työskentely heidän mielestä on Suomessa parempaa.

Luhtaniemen (2008) tutkimuksessa monikulttuurisuuden kohtaaminen auttoi opiskelijaa hyväksymään ihmiset sellaisena kuin he ovat. Mäntyharjun ja Siilin (2010) tutkimuksessa hoitohenkilökunta koki haastavana erilaisen kulttuurin ja käyttäytymistapojen kohtaamisen. Erilaisten uskontojen, tapojen ja normien tunteminen vaati asiaan paneutumista. Haastavana koettiin myös uusien toimintatapojen omaksuminen ja kommunikointitavan löytäminen, jos ei ollut yhteistä kieltä tai tulkkia. (Mäntyharju & Siili 2010, 39; Luhtaniemi 2008, 4).

Tutkimuksessamme portugalilaisten oppilaiden motivaatiotaso oli haastateltavien mielestä korkeampi. Haastateltavat kokivat Portugalissa opiskelun olevan enemmän teoriapainoiteista ja kokivat, että portugalilaisessa koulussa vaaditaan enemmän opiskelijoilta. Portugalilaisilla opiskelijoilla oli haastateltavien mukaan enemmän tehtäviä ja opettaja vaati harjoittelusta enemmän. Toisaalta jotkut haastateltavat kokivat että opettajan vaatimuksien vuoksi he myös oppivat enemmän. Kun opettaja pyysi selvittämään jonkin asian ja antoi selkeitä tavoitteita päivittäin opiskelijoille, oli tuolloin myös opiskelumotivaatio korkeampi ja asioista tuli otettua paremmin selvää kuin yleensä kotimaassa tehdyissä ohjatuissa harjoitteluissa.

Oinosen (2000) tutkimuksessa oppimisen mahdollistaja ja estäjä on ilmapiiri. Ilmapiiri vaikutti opiskelijan mielialaan ja sitä kautta oppimiseen. Oppimistavoitteista puhumisen tukemiseen auttaa koko työyhteisön osallistuminen harjoittelun ohjaamiseen sekä opiskelijan palautteen antaminen harjoittelun aikana asiallisesti ja ajallaan. Opiskelujen edetessä opiskelijat toivoivat enemmän itsenäiseen työskentelyyn tukemista. Opiskelijat toivovat vapautta suunnitella omaa oppimistaan ja oppimistavoitteitaan sekä valita niitä tukevan harjoittelupaikan. Nimetyn ohjaajan sekä opiskelijan välinen yhteistyön kehittyminen tukee oppimista. Yhteistyö toimii, jos ohjaaja kuunteli opiskelijaa ja arvosti opiskelijan ajatuksia. Hyvä ohjaaja oli kärsivällinen ja selkeäkielinen. Ohjaaja tiesi opiskelijan tavoitteet ja antoi opiskelijalle vastuuta tämän kykyjen mukaan. Ohjaavan sairaanhoitajan negatiivinen asenne ohjausta kohtaan sekä ohjaussuhteen kehittymättömyys eivät tue opiskelijan oppimista. Tällöin opettajan läsnäolo harjoittelun aikana koettiin tarpeelliseksi oppimisen kannalta. Hyvä opettaja tunnisti työyhteisöstä tai opiskelijasta johtuvat oppimisen esteet ja auttoi niiden selvittämisessä. Opettajan kyseleminen sai aikaan opiskelijan tunnistamaan laajemmin uusia oppimisen tarpeita. (Oinonen 2000, 66, 68, 72 - 73).

7.3 Opettajan rooli ulkomailla suoritettussa ohjatussa harjoittelussa

Portugalissa ohjaajina toimivat harjoittelupaikan päällä sairaanhoitajien lisäksi opettajat jotka olivat paikalla neljä päivää viikossa. Haastateltavat kokivat tämän toisinaan hieman jännittävänä, koska opettajalle haluttiin näyttää parhaat puolet ja osaaminen. Toisaalta opiskelijat kokivat, että opettaja oli kokoajan perillä opiskelijan harjoittelun kehityksestä ja tavoitteisiin pääsemisestä. Opettaja pystyi myös käymään opiskelijan kanssa läpi, että mitä hänen tulisi vielä kehittää ja mihin asioihin hänen tulisi perehtyä paremmin. Palautetta sai myös harjoittelun aikana haastateltavien mielestä enemmän ja tiheämmin opettajan läsnäolon vuoksi.

Luhtaniemen tutkimuksessa (2008) koulun yhteistyö harjoittelunpaikan kanssa vaikuttaa harjoittelun kokemuksiin. Tutkimuksessa opettajan roolista mainittiin harjoittelun alussa opettajan lähettäneen ennakkotietoja tulevista opiskelijoista, jossa näkyi muun muassa opiskelijan lähtötaso. Palautteen annosta tutkimuksessa ei kerrottu oliko opettaja paikalla arvioinneissa. Palautetta suurin osa opiskelijoista olivat saaneet hyvin, he saivat rakentavaa palautetta työpäivän jälkeen sekä loppuarvioinneissa. Osa opiskelijoista olivat tyytymättömiä palautteen antoon, koska palaute oli pintapuolista. Yksi opiskelija ei ollut saanut palautetta kuin loppuarvioinnissa. (Luhtaniemi 2008, 35, 39, 47)

Stoltin (2011) tutkimuksessa ilmeni, että opettajan rooli harjoittelussa oli palautekeskusteluihin osallistuminen. Palautekeskusteluun osallistuu yleensä opiskelija, opettaja ja nimetty ohjaaja. Palaute keskusteluita voidaan järjestää myös harjoittelun välillä, jolloin tarkastellaan opiskelijan oppimisen etenemistä. Tutkimuksessa opiskelijoille tehdyissä haastatteluissa selvisi kuitenkin ettei opettaja ollut aina mukana palautekeskusteluissa, jolloin opiskelija sai arvioinnin puhelinkeskustelun kautta. Opiskelijat kokivat opettajan poissaolon palautekeskusteluista välinpitämättömyytenä opiskelijan harjoittelua kohtaan. Opiskelijat odottavat tutkimuksen mukaan opettajalta paneutumista, tavoitettavuutta ja aikaa opiskelijan ammatillisen kasvun tukemiseen. Opiskelijat kokivat myös, että opettaja piti palautteen suunnan asiallisena. Yksi tutkimuksen haastateltavista oli saanut epäasiallista ohjausta ja palautetta opiskelustaan nimetyltä ohjaajaltaan. Tällaisella palautteella voi olla opiskelijan itsearvostusta heikentävä vaikutus. Opiskelumotivaatioon ja alalle hakeutumiseen vaikuttavatkin

opiskelijan saamat kokemukset. Tämän vuoksi olisi tärkeää, että opiskelijat saisivat hyvää ohjausta harjoittelupaikoissaan. Eri harjoittelupaikkojen ohjaus kuitenkin voi erota toisistaan, koska ohjaavien sairaanhoitajien ohjausvalmiudet ja mielenkiinto opiskelijan ohjaukseen vaihtelevat huomattavasti. Tämän vuoksi on tärkeää, että opettaja tukee opiskelijan ammatillista kasvua harjoittelun aikana ja antaa opiskelijalle aikaa keskustella harjoittelun kokemuksista. (Stolt 2011, 47, 66 - 68; Kalasniemi ym. 2012)

8. POHDINTA

8.1 Luotettavuuden arviointi ja eettinen pohdinta

Kvalitatiivisessa eli laadullisessa tutkimuksessa pätevyys ja luotettavuus saavat erilaisen tulkinnan kuin määrällisessä tutkimuksessa. Termit reliabelius (luotettavuus) ja validius (pätevyys) liitetään kvantitatiiviseen eli määrälliseen tutkimukseen. Perinteiset luotettavuuden ja pätevyyden mittarit eivät sovellu laadulliseen tutkimukseen. Laadullisessa tutkimuksessa tekijä voi tapaustutkimuksessa ajatella ihmistä ja kulttuuria koskevat kuvaukset olevan ainutlaatuisia, koska ei ole kahta samanlaista tapausta. Jollain tavoin pätevyyttä ja luotettavuutta tulee kuitenkin arvioida, vaikka termejä ei käyttäisi. Laadullisen tutkimuksen tutkijat arvioivat työn kaikki vaiheet totuudenmukaisesti ja selvästi. (Hirsjärvi ym. 2009, 216 - 218; Vilkkä 2005, 161 - 162.)

Aineistot keräsimme haastattelemalla kahta haastateltavaa samaan aikaan ja yhdellä yksilöhaastattelulla. Kahden haastattelussa kummankin kokemukset tulivat hyvin esille. Kaksi haastateltavista oli ollut vaihdossa samaan aikaan keväällä 2011 ja yksi haastateltavista syksyllä 2011. Haastattelun aikana toinen haastatteli ja toinen kirjasi samaan aikaan kun nauhoitimme. Kahden haastatteluun meni noin 1 tunti ja 30 minuuttia sekä yksilöhaastatteluun noin yksi tunti. Haastatteluihin varasimme rauhallisen paikan ja runsaasti aikaa haastatteluille. Annoimme haastateltaville kysymykset, kun kysyimme heiltä lupaa haastatteluun keväällä 2012 (liite 1). Näin heillä oli aikaa valmistautua ennen haastattelua kysymyksiin. Tutkimustulokset kirjasimme seuraavana päivänä litteroinnin ja kirjausten avulla. Haastattelut toteutimme syksyllä 2012.

Jokainen haastateltavista oli ollut ohjatussa harjoittelussa Portugalissa Coimbrassa Centro Hospital dos Covõesissa, mutta eri osastoilla. Yksi haastateltavista oli myös ollut harjoittelussa terveyskeskuksessa Centro de Saúde de Celasissa. Haastattelussamme käytimme kolmen opiskelijan kokemuksia ulkomailla suoritetusta ohjatusta harjoittelusta. Laadullisessa tutkimuksessa laatu on tärkeämpi kuin määrä. Jokainen haastateltava on kokenut ulkomailla suoritetun ohjatun harjoittelun omalla tavalla ja halusimmekin kerätä kaikkien hyvät ja haastavat tilanteet ja niiden vaikutukset ammatilliseen kasvuun.

Kaikki haastateltavamme ovat opinnäytetyössämme nimettömiä henkilöitä. Kaikki aineistot haastatteluista tuhoamme heti opinnäytetyön julkaisemisen jälkeen. Lähteissä olemme käyttäneet asianmukaisia merkintöjä. Aihevalintamme koskee merkittävästi eettistä ajattelua opiskelijan ohjauksessa. Opinnäytetyössämme pohdimme, millaisia eettisiä ongelmia voimme kohdata monikulttuurisessa hoitotyössä ja ulkomailla tapahtuvissa ohjatuissa harjoitteluissa. Lisäksi pohdimme, mitä ovat opiskelijoiden oikeudet, jotka tukevat oppimista ohjatussa harjoittelussa. Näitä oikeuksia ovat harjoitteluissa tauot, kiireettömät oppimistilanteet sekä lupa kysyä ja olla opiskelija. Harjoittelussa opiskelijoita tulee kohdella tasavertaisesti ja ohjata opiskelijoiden omien rajojen ja tavoitteiden puitteissa. Jokaisella opiskelijalla on oikeus saada ohjaavalta opettajalta sekä ohjaavalta sairaanhoitajalta tarvittava tuki ohjattuun harjoitteluun ja apua tavoitteiden asettamiseen sekä niiden toteuttamiseen.

8.2 Oppimiskokemukset

Opinnäytetyöprosessi alkoi keväällä 2012, kun saimme hyväksytettyä opinnäytetyömme aiheen ammattikorkeakoulussamme. Tavoitteena oli tehdä työ valmiiksi joulukuuhun 2012 mennessä. Tämä oli meille meille molemmille ensimmäinen kerta, kun teimme näin laajaa työtä. Tämä työ kaikessa laajuudessaan ja haastavuudessaan on antanut hyvät eväät mahdollisille tuleville opinnoille. Opinnäytetyön tekeminen yhdessä oli meidän mielestä hyvä idea, sillä pystyimme pohtimaan yhdessä opinnäytetyön teossa

vastaan tulleita kysymyksiä ja ongelmia. Pystyimme aina kysymään toistemme mielipiteitä työhön ja koimme että näkökulma oli tuolloin myös laajempi. Lisäksi opinnäytetyö parityönä auttaa kannustamaan työn teossa, koska pystymme motivoimaan toisiamme.

Ohjaajina opinnäytetyössämme meillä oli Anja Mikkola ja Anne Puro, jotka hyväksyivät keväällä 2012 tutkimussuunnitelmamme ja ohjasivat myös tutkimuksessa käytettyjen haastatteluiden tekemisessä.

Opinnäytetyön tekeminen on ollut mielenkiintoinen ja haastava prosessi. Idean opinnäytetyöhön saimme omista kokemuksistamme ulkomaanvaihdosta. Harjoittelun suoritimme Coimbran keskussairaalassa, joka oli mukavaa vaihtelua Suomalaisiin sairaaloihin. Ruokatauoilla pääsimme tutustumaan sairaalaa ympäröiviin puistoihin (Kuva 2) ja ulkoilma kahvilaan, jossa hoitajat pääsivät pitämään taukojaan. Pääsimme tutustumaan ihan uudenlaiseen harjoitteluympäristöön ja erilaisiin ohjaustyyliin. Koimme tämän harjoittelun tukevan paremmin meidän ammatillista kasvua. Tästä syntyikin idea siitä, miten Suomessa tapahtuvaa käytännönharjoittelua voisi mahdollisesti kehittää ja minkälaisia kokemuksia muilla ulkomailla vaihdossa olleilla opiskelijoilla oli ohjauksesta ja harjoittelusta. Haastattelut olivat mielenkiintoisia ja pystyimme samaistumaan haastateltavien tarinoihin hyvin. Kuitenkaan emme tuoneet omia mielipiteitä ja kokemuksia esiin haastattelutilanteissa, jotta emme vaikuttaisi haastateltavien vastauksiin.

Kuva 2: Centro Hospital dos covões puutarhasta, missä potilaat, opiskelijat sekä työntekijät pystyvät käymään päivän aikana rentoutumassa sekä ulkoilemassa.

Sairaanhoitajakoulutuksemme aikana olemme harjoitelleet sairaanhoitoa useissa eri harjoittelupaikassa. Kokemuksemme saadusta ohjauksesta, sen määrästä ja laadusta on vaihdellut suuresti harjoittelupaikasta riippuen. Myös sairaanhoitaja ohjaajan asenne ja ohjaukseen motivoituminen vaikuttavat paljon harjoittelu kokemukseen. Mielestämme tämän vuoksi opiskelijoilla on toisinaan hyvinkin eriarvoiset lähtötilanteet. Olemme kokeneet, että harjoitteluissamme tarvitsisimme enemmän ohjausta myös opettajalta. Opiskelijan ohjatulla harjoittelulla on suuri rooli opiskelijan ammatillisen kasvun kehittymiseen ja oppimiseen. Tämän vuoksi olisi tärkeää, että myös opettaja olisi enemmän läsnä ohjatussa harjoittelussa ja varmistaisi, että opiskelija saa laadukasta ohjausta ja pääsee harjoittelun tavoitteisiin. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu panostaa opiskelijoiden itseohjautuvuuteen. Mielestämme opiskelijoita tulisi tukea ja opastaa tähän itseohjautuvuuteen, jotta opiskelijat osaisivat asettaa tavoitteitaan ja saada

mahdollisimman paljon harjoitteluista irti. Varsinkin opintojen alussa opiskelija voi mielestämme kaivata enemmän opettajan ja ohjaajan tukea.

Portugalissa sairaalassa opettaja toimi harjoittelu paikassa opiskelijoiden ohjaajana neljänä päivänä viikossa osaston sairaanhoitajien lisäksi. Hän laati opiskelijoiden kanssa tavoitteita ja piti huolen, että opiskelijat pääsivät totuttamaan tavoitteitaan päivittäin. Hän antoi opiskelijoille tehtäviä, jotka tukivat harjoittelua ja piti ohjauskeskusteluita opiskelijoiden kanssa päivittäin. Tutustuimme hoitotyöhön ja auttamismenetelmiin ryhmissä, jolloin opettaja näytti käytännössä hoitotoimenpiteitä ja opetti samalla opiskelijaryhmää. Lisäksi toimimme harjoittelussa sairaanhoitajan parina, jolloin hän toimi ohjaajanamme.

Näin saimme keskittyä enemmän ja paremmin sairaanhoitajan työn opettelemiseen. Opettaja toimi harjoittelussa koordinaattorina joka huolehti päivittäin siitä, että jokaisella opiskelijalla on ohjaaja ja oma potilas jonka hoitotyöhön hän keskittyy päivän aikana. Kävimme opettajan kanssa läpi päivän asioita ja keskustelimme oppimastamme ja pohdimme hoitotyötämme. Opettajan läsnäolo osastolla toi selkeyttä niin opiskelijoille kuin sairaanhoitajillekin.

Opettajan läsnäolo vaikutti myös ilmapiiriin siten, että opiskelija uskalsi tuoda omia mielipiteitään ja ideoitaan paremmin esille, sillä opiskelija tunsi kuuluvansa ryhmään ja sai täten itsevarmuutta. Suomessa joissain ohjatuissa harjoitteluissa olisimme kaivanneet opettajan läsnäoloa, koska joskus harjoittelupaikoissa ilmapiiri opiskelijoita kohtaan oli epäasiallinen. Siksi halusimmekin tehdä tämän työn, koska haluaisimme kehittää Suomen ohjattua harjoittelua siten, että opiskelijat ja harjoittelun ohjaajat saisivat hyvän harjoittelukokemuksen. Mielestämme nykyinen ohjattu harjoittelu luo liikaa vastuuta harjoittelun ohjaajalle opiskelijan opettamisesta. Koulutetun opettajan läsnäolo harjoittelupaikalla helpottaisi ohjaajan ja opiskelijan työtä, sillä tällä hetkellä ohjaaja joutuu työnsä lisäksi myös keskittymään opiskelijan ohjaamiseen. Usein ohjaajat kokevatkin, ettei heillä ole tarpeeksi resursseja ja valmiuksia opiskelijan ohjaukseen.

8.3 Hyödynnettävyys, kehittämisideat ja jatkotutkimusaiheet

Tutkimuksen tarkoitus oli kuvailla opiskelijoiden kokemuksia ulkomailla suoritetuista ohjatuista harjoitteluista. Tavoitteena on hyödyntää saatuja tuloksia Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun ohjatun harjoittelun suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioimisessa. Näitä kehittämiskohteita voisivat olla opiskelijoiden ohjaus ohjatussa harjoittelussa Suomessa sekä vaihtoon lähtijälle tarpeeksi tietoa toisen maan kulttuurista ja kielestä. Ennen ulkomaan vaihtoa olisi hyvä opetella paikallista kieltä sekä kulttuuria.

Kehitysideana ulkomaille vaihtoon lähtevälle haastateltavamme ehdottivat jonkinlaista kielikurssia, jotta opiskelijalla olisi jonkinlainen kielipohja myös paikallisesta kielestä. Haastateltavistamme oli hankaluuksia harjoittelun alussa ymmärtää ja tulla ymmärretyksi, siksi olisikin tärkeää oppimisen kannalta ymmärtää paikallista kieltä. Kehitysideana on parantaa Erasmus-vaihdon koulujen välistä yhteistyötä siten, että opettajien välistä kommunikaatiota lisättäisiin maitten välillä. Haastateltavat kertoivat kokeneensa ristiriitaista ohjeistusta oman ammattikorkeakoulun opettajalta ja vaihtomaan opettajalta. Ulkomailla tapahtuneen ohjatun harjoittelun jälkeen olisi hyvä, että opiskelijoiden kokemuksia kerättäisiin ja mahdollisesti hyödynnettäisiin myös Suomessa opintojen kehittämiseen sekä ohjatun harjoittelun suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioinnissa.

Ohjatussa harjoittelussa kehittämismahdollisuuksia opiskelijan ohjauksessa on vuorovaikutussuhde opiskelijan, opettajan sekä harjoittelun ohjaajan välillä. Ohjauksessa vuorovaikutussuhde on tärkeä väline hyvälle ohjaukselle ja opiskelijan oppimisen tukemiselle. Lisäksi opiskelijan tavoitteiden asettamisessa on kehittämismahdollisuuksia. Portugalissa opiskelijat asettivat päivittäin tavoitteita ja opettaja sekä ohjaajat tukivat niiden täyttymistä. Suomessa opiskelijoille tulisi antaa enemmän tilaa harjoittelupäivän aikana keskittyä omiin tavoitteisiinsa sekä etsiä tietoa

tukemaan oppimista. Kehittämiskohteita ovat myös opiskelijan itsenäisen työskentelyyn kannustaminen valvotusti. Harjoittelun ohjaajan tulisi antaa opiskelijalle mahdollisuuden itsenäiseen hoitotyöhön sekä oivaltaa itse hoitotyön ongelmia ja ratkaisuja, eikä vain toimia ohjaajan määräysten mukaisesti.

Opettajan ohjausta Suomessa tapahtuvissa harjoitteluissa tulisi tukea enemmän, jotta sekä opiskelijan kuin ohjaavan sairaanhoitajan yhteistyö opettajan kanssa lisääntyisi. Lisäksi Suomen harjoitteluissa opiskelijalle tulisi antaa enemmän tilaa ratkaisukeskeiseen työhön sekä itsenäiseen, mutta valvottuun työskentelyyn. Sekä opettaja sekä ohjaaja voisivat yhdessä tukea opiskelijaa hänen tavoitteiden täyttymisessä päivän aikana. Opiskelijalle tulisi antaa mahdollisuus harjoittelupäivän aikana keskittyä omiin tavoitteisiinsa sekä etsiä tietoa tukemaan oppimista. Ohjauksen päämäärä on opiskelijan ammatillisen kasvun kehittyminen, hoitotyön teorian sekä käytännön sisäistäminen hoitoalalla. Hoitoala on jatkuvassa kehityksessä ja tämän vuoksi myös opiskelijoiden ohjausta on hyvä tarkastella sekä arvioida.

Opinnäytetyötämme voisi hyödyntää Suomessa tapahtuvaan opiskelijan ohjaukseen sekä opiskelijan vaihtoon lähtiessä. Tavoitteena on hyödyntää saatuja tuloksia Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun ohjatun harjoittelun suunnittelussa, toteuttamisessa ja arvioimisessa.

Jatkotutkimusaiheena opinnäytetyöllemme voisi olla opettajan rooli Suomessa ja ulkomailla suoritetuissa hoitotyön ohjatuissa harjoitteluissa. Olisi mielenkiintoista tietää, että minkälainen opettajan rooli hoitotyön koulutuksessa on muissa Euroopan maissa.

9. LÄHTEET

Benner, Patricia 1993. Aloittelijasta asiantuntijaksi. Kolmas painos. WSOY SHKS, Juva.

Escola Superior de Enfermagem de Coimbra 2012. Hakupäivä 30.10.2012.
<http://www.esenfc.pt/esenfc/site/index.php?target=showContent&id=3364&menu=11>

Fry, Sara T.& Johnstone Megan-Jane 2008. Ethics in Nursing Practice. Kolmas painos Blackwell publishing.

Hirsijärvi, Sirkka & Hurme, Helena 2011. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö, Tutkimus haastattelu. Gaudeamus Helsinki University Press.

Hirsjärvi, Sirkka & Remes, Pirkko & Sajavaara, Paula 2009. Tutki ja kirjoita. Tammi, Helsinki.

International Council of Nurses. The ICN Code of Ethics for Nurses 2006. Geneva, Switzerland. Hakupäivä 11.11.2012

http://www.icn.ch/images/stories/documents/about/icncode_english.pdf

Janhonen, Sirpa & Vanhanen-Nuutinen, Liisa 2005. Oppiminen ja ammatillinen kasvu sosiaali-ja terveystalalla, kohti asiantuntijuutta. WSOY, Helsinki.

Juujärvi, Soile & Myyry, Liisa & Pessa, Kaija 2007. Eettinen herkkyyys ammatillisessa toiminnassa. Tammi, Helsinki.

Kalasniemi, Maarit & Latvala, Raija & Pakarinen, Ritva & Pasanen, Miia & Piitulainen, Riitta & Tanskanen, Kirsi & Väistö, Ritva 5/2012. Opiskelijan ohjaaminen on koko työyhteisön asia.

Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun opiskelijan tietopankki. Hakupäivä 27.8.2012 & 30.10.2012.

<http://edu.tokem.fi/?DeptID=16246#hoitoty>,
http://edu.tokem.fi/edu_tokem_AMK/Opintoinfo/Kansainvalinen_liikkuvuus.iw3

Koulutuksen ja kulttuurin PO, Erasmus 2008. Euroopan yhteisöt. Hakupäivä 21.9.2012.
http://ec.europa.eu/dgs/education_culture/publ/pdf/erasmus/success-stories_fi.pdf

Kyngäs, Helvi & Kääriäinen, Maria & Poskiparta, Marita & Johansson, Kirsi & Hirvonen, Eila & Renfors, Timo 2007. Ohjaaminen hoitotyössä. WSOY, Helsinki.

Laki terveydenhuollon ammattihenkilöistä 1994/559 15 §. Hakupäivä 1.11.2012
<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1994/19940559>

Lauri, Sirkka 2003. Näyttöön perustuva hoitotyö. WSOY, Helsinki.

Lauri, Sirkka 2006. Hoitotyön ydinosaaminen ja oppiminen. WSOY, Helsinki.

Luhtaniemi, Tiina 2008. Kemi-Tornion Ammattikorkeakoulussa opiskelevien sairaanhoitajaopiskelijoiden kokemuksia työharjoittelupaikoissa saamastaan ohjauksesta, Käytännön ohjaus oppimisen tukena. Opinnäytetyö. Kemi-Tornion ammattikorkeakoulu, Kemi/Tornio. Hakupäivä 11.11.2012.

[http://www2.tokem.fi.ez.tokem.fi/kirjasto/oopinntyo2.nsf/8f2cd0c58afc789e8025672e0051325b/1e3d6a4c1b4655bec2257456003a9dcb/\\$FILE/opinnaytetyo.pdf](http://www2.tokem.fi.ez.tokem.fi/kirjasto/oopinntyo2.nsf/8f2cd0c58afc789e8025672e0051325b/1e3d6a4c1b4655bec2257456003a9dcb/$FILE/opinnaytetyo.pdf)

Mäntyharju, Erika & Siili, Terhi 2010. Monikulttuurisen asiakkaan kohtaaminen, hoitohenkilöstö- ja asiakasnäkökulma. Opinnäytetyö. Tampereen ammattikorkeakoulu, Tampere. Hakupäivä 11.11.2012.

http://publications.theseus.fi/bitstream/handle/10024/15284/Siili_Terhi.pdf?sequence=1

Nursing and Midwifery Council 2010. Hakupäivä 11.11.2012.

<http://www.nmc-uk.org/Publications/Standards/The-code/Introduction/>

Ohjatun harjoittelun työkirja Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun sairaanhoitajaopiskelijoille. Hakupäivä 27.8.2012.

<http://edu.tokem.fi/loader.aspx?id=2f1195bd-bff5-4591-82fc-748a08a3c744>,

Oinonen, Irma 2000. Harjoittelun ohjaus hoitotyön koulutuksen eri vaiheissa. Lahden ammattikorkeakoulun julkaisusarja.

Paloste, Airi 2000. Hoitotyön koulutus- hakeutumisesta valmistumiseen. Lisensiaatintyö kasvatustiede Lapin yliopisto, Rovaniemi.

Paunonen, Marita & Vehviläinen- Julkunen, Katri 1997. Hoitotieteen tutkimusmetodiikka. Juva, WSOY.

Peltonen, Hannu 2004. Kasvattajana sosiaali ja terveystieteiden ammattiteissa. Tammi, Helsinki.

Sarvimäki, Anneli & Stenbolck-Hult, Bettina 2009. Hoitotyön etiikka. Edita, Helsinki.

Suomen sairaanhoitajaliitto ry 2012. Hakupäivä 24.5.2012
http://www.sairaanhoitajaliitto.fi/sairaanhoitajan_tyo_ja_hoitotyon/

Stolt, Jaana 2011. Opiskelijasta sairaanhoitajaksi, Käytännön harjoittelujaksot sairaanhoitajaopiskelijan ammatillisen identiteetin rakentumisen tukena. Pro gradu – tutkielma. Lapin yliopisto, Rovaniemi. Hakupäivä 29.10.2012.
<http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/76745/Stolt.Jaana.pdf?sequence=1>

Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi, Helsinki.

Vilka, Hanna 2005. Tutki ja kehitä. Tammi, Helsinki.

Vänskä, Kirsti & Laitinen-Väänänen, Sirpa & Kettunen, Tarja & Mäkelä Juha 2011. Sosiaali- ja terveystieteiden ohjaustyössä kehittyminen, Onnistuuko ohjaus. Edita publishing oy, Helsinki.

10. KUVALÄHTEET

Kuva 1 Maria Kauppila: Centro Hospital dos covõesin etupiha.

Kuva 2 Maria Kauppila: Centro Hospital dos covõesin puutarha.

11. LIITTEET

Liite 1

Hei! Olemme sairaanhoitajaopiskelijoita Kemi-Tornion ammattikorkeakoulusta. Olemme tekemässä opinnäytetyötä opiskelijoiden kokemuksista ulkomailla suoritetusta harjoittelusta, aiomme hyödyntää tuloksia Kemi-Tornion ammattikorkeakoulun harjoittelun ohjaamisen kehittämiseen. Työharjoittelu on tärkeä osa sairaanhoitajaksi opiskelua. Tämän vuoksi on tärkeää, että ohjaus on hyvälaatuista ja tukee ammatillista kehitystä.

Olisitko sinä halukas osallistumaan haastatteluun? Nauhoitamme haastattelun tulevaa sisällön analyysia helpottaaksemme. Haastateltavien henkilöllisyys ei tule ilmi työssämme. Nauhoitukset tuhotaan opinnäytetyön valmistuttua.

Kiitos avustanne!

maria.kauppila@edu.tokem.fi

hanna.ylonen@edu.tokem.fi

1. Missä suoritit ulkomailla tehdyn harjoittelun?
2. Ketkä ohjasivat sinua harjoittelupaikassa?
3. Minkälaisia kokemuksia sinulla on ulkomaan harjoittelusta? Myönteisiä? Kielteisiä? Erilaisia kuin Suomessa?
4. Minkälainen rooli opettajalla oli harjoittelupaikassa? Paljon opettaja oli paikalla harjoittelupaikassa ja minkälainen rooli hänellä oli siellä?
5. Minkälaista palautetta sait ohjaajalta/opettajalta harjoittelusta?

